

משרד החינוך
מינהל החינוך הדתי
הפיקוח על היסטוריה ואזרחות בחמ"ד

שבט תשפ"א
ינואר 2021

בס"ד

לימודי היסטוריה בחמ"ד

מחווון פדגוגי

שאלון ההגבר

שאלון 29381

מועד קורונה - לנבחני משנה בלבד

קיץ תש"ף

לשימוש פנימי בלבד.

המסמך לא עבר עריכה לשונית.

מינהל החינוך הדתי, משרד החינוך, ירושלים 9100201, טל' 02-5604119, פקס 02-5604120

כתובת אתר "שער הממשלה": <http://www.gov.il>

כתובת אתר המשרד: <http://www.education.gov.il>

אתר מינהל החמ"ד: <http://www.education.gov.il/hemed>

E mail: bilhaql@education.gov.il

אל: המחנכים להיסטוריה בחמ"ד המלמדים את יחידות ההגבר (יחידות 4-5)
מאת: בלהה גליקסברג, מפמ"ר היסטוריה בחמ"ד

שלום רב!

שמחה לשלוח אליכם את המחווון הפדגוגי של שאלון 29381 שהתקיים במועד הקיץ תש"ף.

מבנה המחווון הפדגוגי:

- א. הצגת השאלה כפי שהופיעה בבחינת הבגרות
- ב. הצגת התשובות האפשריות
- ג. סעיף "שימו לב" והמלצות למורה - פרוט הקשיים שהתגלו בתשובות תלמידים והמלצות כיצד לתרגל חומר ומבנה שאלות עם התלמידים

הלמידה מתוך המחווון ככלי-עבודה צריכה להתייחס למספר מישורים:

- * שימוש נכון במילות ההוראה- פיצוח נכון של השאלה
- * שליטה בציר הזמן והמקום המופיע בשאלות הבחינה
- * התמודדות עם מספר מטלות/חלקים בשאלה והקשר ביניהם
- * התמודדות עם שאלות שונות לנושא זהה
- * דיוק בתוכן התשובה בהתאם לתוכן השאלה
- * הנחלת מיומנויות מתחום הדעת לתלמידים

תזכורת - פירוש מילות ההוראה המקובלות:

- "ציין" - על התלמיד לכתוב במילה או במספר מצומצם של מילים על הנושא/המושג עליו נשאל בלי לפרט.
- "הצג" - על התלמיד לפרט את הידוע לו על הנושא/המושג על פי הנלמד בכיתה או על פי הקטע.
- כתיבת פרטי התוכן של פעולה או של אירוע לפי הנדרש. **אין צורך להסביר.**
- לעיתים השימוש בהוראה זו ילווה בציון כמותי של הרכיבים הנדרשים בשאלה. הכימות הוא ציון מספר הרכיבים הנדרשים לתשובה מלאה והוא מבהיר לתלמיד את הנדרש ממנו וכן מנחה את המורה בזמן הערכת התשובה.
- "הסבר" - על התלמיד לכתוב את הידוע לו על הנושא תוך **ביאור** או פירוש הנושא ותוך ניתוח הפעולה, האירוע והשלכותיו. במקרים רבים יש ב"הסבר" **הבהרת קשר** בין מושגים.
- "השווה" - על התלמיד לבדוק את **הדומה והשונה** בין שני פריטים או יותר על פי קריטריונים (תבחינים) ולהסיק מסקנות מן ההשוואה.
- "נמק" (בסס) - על התלמיד **לבסס** דעה או טענה המוצגות בשאלה על סמך עובדות, ציטוטים, נתונים היסטוריים, דוגמאות ועוד.
- "הדגם" - על התלמיד להביא **דוגמה** לביסוס או להבהרה.

חשוב להזכיר ש...

- התשובה במחווך מכילה רק את גרעין התשובה, ואין לראות בה תשובה מלאה. התשובה מאזכרת את הכיוונים האפשריים ויתכן מצב שיש תשובות נוספות שאינן במחווך. תשובה מלאה היא תשובה שמרחיבה את הרכיבים השונים, מציגה, מסבירה ומקשרת לפריט הנשאל בשאלה, לאירוע או לטקסט בהתאם לנדרש בשאלה.
- התשובות המנוסחות על ידי התלמיד יכולות להיות מנוסחות בדרכים שונות, גם באופן השונה מהנוסח המופיע במחווך. דבר זה אינו פוסל את התשובה אם היא מכילה את כל המטלות הנדרשות בשאלה ותוכנה נכון.
- בתשובה שבה נדרשים כמה רכיבים, אם תלמיד ענה רק על חלק מהם הוא יקבל ציון חלקי בהתאם לטיב התשובה.
- בשאלות שבהן יש כמה מטלות - יש לשים לב אם התלמיד נדרש לקשר בין המטלות מבחינת תוכן. בשאלות אלה התלמיד יידרש למבנה תשובה שיציג את המטלות ויסביר את הקשר ביניהן.
- שאלות בעלות שני חלקים שבהן התשובה לחלק השני נובעת מן התשובה לחלק הראשון הן שאלות משורשרות. במקרה זה אם התשובה בחלק הראשון אינה נכונה, לא ניתן יהיה לקבל את התשובה בחלק השני.
- יש שאלות המתוחמות בזמן ומקום ויש לדרוש מהתלמיד להתייחס לזמן והמקום שנדרשו בשאלה, וכן להשתמש במושגים המתאימים להם.
- יש להרגיל את התלמידים לבדוק כמה מטלות יש בשאלה ולסמן אותם על מנת לא לשכוח לענות על כולן.
- מחברות הבגרות הנבדקות הן מחברות סרוקות. יש להנחות את התלמידים להקפיד על רווחים, לכתוב בעט חזק, להקפיד על כתב גדול ומרווח וכן לשמור על שוליים בצדי העמודים וכן בראש העמוד ובתחתיתו.
- אנו ממליצים להרגיל את התלמידים להשתמש בטיוטה לפני כתיבת התשובה, על מנת שהתלמיד יבנה את תשובתו בצורה המקיפה והמסודרת ביותר שבה יבואו לידי ביטוי ידיעותיו. על העמוד (הימני) שמשמש כטיוטה יש למתוח קו אלכסוני.

דגשים מרכזיים למבחן ההגבר:

- א. במבחן ההגבר נדרש התלמיד לכתוב תשובות נושא חשוב לעבוד עם התלמידים על כתיבה מפותחת ומורחבת, שבה התלמיד מפגין שליטה בתמונה הכללית, לצד עמידה על פרטים היסטוריים.
- ב. התלמיד נדרש להשקיע מחשבה בבחירה נכונה של השאלות. כדי לכתוב תשובת נושא יש לבחור מראש את השאלה שבה התלמיד יכול להביא את מלוא ידיעותיו לידי ביטוי. מומלץ להנחות את התלמידים לכתוב ראשי פרקים לפני תחילת הכתיבה המפורטת.
- ג. כאשר התלמיד נדרש לענות לפי קטע מקור, עליו להפיק את מרב המידע מקטע המקור ולא להסתפק בתובנה אחת בלבד מהמקור. אם נדרש גם ביסוס על ידע ("לפי מה שלמדתי") חובה להוסיף מהידע הנלמד מעבר למה שיש במקור.
- ד. על התלמידים להכיר את המושג "מאפיינים" ולדעת להציג מאפיינים כאשר אלו נדרשים. לעיתים תלמידים כותבים על אירועים כאשר נדרשים מאפיינים, וחסרה אצלם ההכללה מעבר לאירוע הבודד.
- ה. התלמידים נדרשים לעיתים להביע עמדה ולבסס אותה. יש לעבוד בכיתה על הדרכים לבסס עמדה אחת, לצד שלילה של עמדות אחרות.
- ו. בשאלות העוסקות ביחידת קרקוב, התלמיד חייב להפגין שליטה במידע הייחודי לקרקוב, ולא יקבל ניקוד מלא אם ענה באופן כללי על תקופת השואה.

בהצלחה רבה

בילה

נושא 1 — הפעילות הציונית בארצות האסלאם בימי מלחמת העולם השנייה,

והעליות הגדולות מארצות האסלאם בשנים 1948-1967

תהליכי המודרניזציה הולידו את התנועות הלאומיות בארצות האסלאם, והמדינות הלאומיות שנולדו מהן העמידו [...] את המיעוטים האתניים והדתיים במצב קשה. מה עוד שהמאבק של התנועות הערביות הלאומיות לעצמאות נוהל בעיקר נגד מעצמות אירופה הקולוניאליות, בריטניה וצרפת, ורוב המיעוטים במזרח התיכון ובצפון אפריקה, והיהודים בכללם, זוהו כבני ברית של השליטים האירופים השנואים. במקביל לתמורות בארצות האסלאם, נולדה הלאומיות היהודית והזרם הציוני שלה. זה האחרון נקלע לסכסוך עם הפלסטינים שנתפסו כבשר מִבְּשָׂרָה של התנועה הלאומית הערבית הגדולה. כלומר, נוצרו התנאים לזהות את היהודים שחיו בארצות האסלאם [...] עם אויבי הלאומיות הערבית.

(מעובד על פי י" צור, "העלייה מארצות האסלאם". בתוך: צ' צמרת וחי' יבלונקה [עורכים], העשור הראשון תש"ח-תשי"ח, יד בן צבי, ירושלים, 1997, עמ' 58)

פרק ראשון

1. תהליכי שינוי בארצות האסלאם

א. קרא את הקטע שלפניך, וענה על השאלות שאחריו.

על פי הקטע, הסבר כיצד התעוררות הלאומיות השפיעה על עליית יהודים מארצות האסלאם לארץ-ישראל.

על פי מה שלמדת, הצג גורם נוסף אחד שהשפיע על עלייה זו.

ב. הצג את השינוי שהתרחש בשנת 1953 במדיניות צרפת בנוגע לעליית יהודי תוניסיה.

הסבר מדוע התרחש השינוי.

תהליכי שינוי בארצות האסלאם

- א. על פי הקטע, הסבר כיצד התעוררות הלאומיות השפיעה על עליית יהודים מארצות האסלאם
- התעוררות התנועות הלאומיות בארצות האסלאם ועליית כוחן השפיעו על היחס כלפי המיעוטים, ובהם היהודים, שחיו בארצות אלה, והם היו בלתי רצויים בהן.
- בארצות שבהן היה שלטון קולוניאלי התפתחה עוינות כלפי היהודים בעקבות תהליך הדחיקה הקולוניזציה וזיהוי היהודים כמשתפי פעולה עם השלטון הזר ועם מדיניותו.
- הסכסוך הערבי-יהודי בארץ ישראל והתחזקות התעמולה של חאגי אמין אל-ח'וסייני ותומכיו התסיסו את דעת הקהל בעולם המוסלמי נגד הציונות וערערו את היחסים בין התושבים היהודים למוסלמים בארצות האסלאם.

על פי מה שלמדת הצג גורם נוסף אחד שהשפיע על עלייה זו

- שינוי ביחס של המוסדות הציוניים כלפי יהודי ארצות האסלאם: תפיסת הרזרבוואר. המוסדות הציוניים הגבירו את מעורבותם בפעולות הציוניות ועודדו את העלייה מארצות האסלאם — הפניית משאבים ופעולות שליחי עלייה.
- הזדהות היהודים במהלך מלחמת העולם השנייה עם בעלות הברית והסיוע שנתנו להן, ומנגד הזדהות המוסלמים עם מדינות הציר, החריפו את היחסים בין מוסלמים ליהודים עד כדי פגיעה ביהודים. התדרדרת הביטחון האישי חיזקה את שאיפות היהודים לצאת מן המדינה.
- הקמת מדינת ישראל ופתיחת שעריה לעלייה.
- מלחמת העצמאות הגבירה מצד אחד את הזדהות המוסלמים עם הפלסטינים ואת איבתם כלפי היהודים, ומצד אחר עוררה אצל היהודים גאווה, הזדהות ורצון להשתייך למדינה שקמה.

ראה פירוט: סעדון, במחירת מארצות האסלאם, עמ' 15, 26-36, 77; סעדון, בגלוי ובסתר, עמ' 14-16.

ב. הצג את השינוי שהתרחש בשנת 1953 במדיניות צרפת בנוגע לעליית יהודי תוניסיה

- בשנים 1948-1953 התנגדה צרפת עקרונית לעלייה לישראל, אך לא ניסתה למנוע אותה. בפועל עלו מתוניסיה לישראל בתקופה זו יותר מ-10,000 יהודים [שליחים מישראל פעלו בתוניסיה, ולא התלוננו על יחס השלטונות כלפיהם].
- מנובמבר 1953 עד עצמאות תוניסיה, בעקבות פעילותו של שמואל מרקוזה, הייתה העלייה לישראל חוקית, והשלטונות התירו לשליחים לפעול רשמית אך בדיסקרטיות.

6

הסבר מדוע התרחש השינוי

- השלטון הצרפתי ראה ביהודי תוניסיה כוח פרו-צרפתי.
- אנשי הביטחון הצרפתים חששו לביטחונם של היהודים בתוניסיה. עליית יהודים לישראל ביטלה את הימצאותם של יהודים במקומות מסוכנים בדרום.
- הנציגות הדיפלומטית הצרפתית רצתה לרכוש את אהדת נציגי הסוכנות, שראו בהם נציגי ישראל, לכן הפגינה יחס טוב כלפיהם. לדיפלומטים הצרפתים היה חשוב ליצור קשרים טובים עם נציגי הסוכנות כדי שהעלייה תיערך בדרך שלא תביך את השלטונות בתוניסיה.

ראה פירוט: סעדון, בגלוי ובסתר, עמ' 100.

2. יהודי עירק בשנות הארבעים

- א. ביוני 1941 התרחש ה"פרהוד".
- הצג אירוע זה. הצג כיצד השפיע על יהודי עירק. הצג שתיים מן הדרכים שבהן התמודדו יהודי עירק עם האירוע ותוצאותיו.
- ב. הסבר שניים מן הקשיים בארגון ההעפלה מעירק בזמן מלחמת העולם השנייה.
- הצג שתי דרכים שבאמצעותן ניסו היהודים להתמודד עם קשיים אלה.

יהודי עירק בשנות הארבעים

- א. ביוני 1941 התרחש ה"פרהוד". הצג את האירוע
- פרעות שנערכו ביהודי בגדד בחג השבועות תש"א.

- לאחר מיגור המהפכה הלאומנית של ראשיד עלי אלכילאני, לפני שהכוחות הבריטיים הספיקו להיכנס לבגדד, פרץ המון רב אל בתי היהודים ואל עסקיהם.
- יותר מ-170 יהודים נרצחו, מאות נפצעו, נגרם הרס רב למבנים ונבזז רכוש יהודי.

הצג כיצד השפיע על יהודי עירק

אובדן האמון בשלטונות הבריטיים. ערעור תחושת הביטחון של יהודי עירק.

הצג שתיים מן הדרכים בהן התמודדו יהודי עירק עם האירוע ותוצאותיו

- הנוער חיפש דרך להגן על עצמו ולמצוא פתרון ליהודים, לכן הוקם "נוער ההצלה".
- ה"פרהוד" שם קץ לניסיון של יהודים להשתלב בחברה הלאומית העירקית, והם פנו אל הציונות, אל הקומוניזם וניסו להגר מעירק.
- משבר חריף בהנהגה של יהדות עירק — נחשף כישלון האוריינטציה הפוליטית של ההנהגה — ההנהגה נקטה מדיניות של ריסון ואי-התבלטות, במקום לדאוג לאינטרסים של יהודי עירק.
- הפניית משאבים לחיזוק התנועה הציונית בעירק, בעיקר בשני תחומים: חיזוק ההגנה על חיי היהודים המקומיים ועידוד העלייה למדינת ישראל — לשם כך הדגישה התנועה הציונית בעירק את הכיוון החלוצי.

ראה פירוט: סעדון, במחתרת מארצות האסלאם, עמ' 77.

ב. הסבר שניים מן הקשיים בארגון ההעפלה מעירק בזמן מלחמת העולם השנייה

- הגבלות על עלייה לגלית מצד שלטונות עירק: הגברת הביקורת בתחנות הגבול, קשיים אדמיניסטרטיביים במתן היתרי יציאה.
- נתיב ההעפלה עבר כולו במדבר ותחנות המעבר היו ברובן בסיסי הצבא הבריטי שלאורך צינור הנפט — היה קל לפקח על ההעפלה.
- היעדר קהילות יהודיות באזור המדבר שיוכלו לסייע.
- המחירים הגבוהים שדרשו המבריחים, הנהגים הערבים, החיילים והעובדים בצבא הבריטי.
- התלות במבריחים פרטיים שלא היו אמינים.
- קשיים בארגון נתיב דרך סוריה: איסור כניסה ליהודים לסוריה, קהילות יהודיות מסויגות, פיקוח בדרכים.
- תנאי תחבורה קשים ומרחקים גדולים הקשו על מעבר בדרך היבשה.

הצג שתי דרכים שבאמצעותן ניסו היהודים להתמודד עם קשיים אלה

- שליחת שליחים מטעם המוסד לעלייה ב' לארגן את העלייה.
- בתגובה להגבלות השלטונות על עלייה לגלית — פנייה להעפלה לא לגלית.
- יצירת נתיב העפלה נוסף דרך סוריה ולבנון ו/או אירן.
- מתן שוחד, זיוף תעודות ורשיונות.
- היעזרות בקבוצות פועלים נהגי שיירות צבאיות בריטיות שהבריחו עולים תמורת תשלום כספי גבוה.
- הסתייעות בחיילים ובעובדים מארץ ישראל, בייחוד יהודים ששירתו בצבא אנדרס, שבחסותם הועברו קבוצות קטנות של עולים.
- יציאות לסוריה ולבנון באמצעות דרכונים מזויפים, והברחה משם ארצה.

ראה פירוט: סעדון, במחותרת, עמ' 78-82.

פרק שני

3. **ציין והצג את דפוס העלייה שאפיין את עליית היהודים מלוב בשנים 1949-1952.**
הסבר מדוע הוחלט להעלות כך את יהודי לוב לישראל.

ציין והצג את דפוס העלייה שאפיין את עליית היהודים מלוב בשנים 1949-1952
 "חיסול גלויות" / "גלויות מתחסלות" — דפוס של עלייה לא סלקטיבית — העלאת כל האוכלוסייה היהודית לארץ ישראל. בדרך כלל בגלל סכנה לביטחונם.

הסבר מדוע הוחלט להעלות כך את יהודי לוב לישראל
 — מכיוון שבלוב היו התפרצויות אלימות נגד היהודים בשנים 1945-1948, נגרמו פגיעות בנפש וברכוש ורבים התרוששו.
 — מכיוון שההכרזה על עצמאות לוב בשנת 1951 יצרה חשש לגורל יהדות לוב.
 — מכיוון שממשלת ישראל החליטה שיש לעשות כל מאמץ להוציא את היהודים מלוב.
 — מכיוון שרבים מיהודי לוב עזבו את בתיהם, מכרו את רכושם והתקבצו בטריופולי כדי ליצור לחץ להעלותם לישראל.

ראה פירוט: סעדון, בגלוי ובסתר, עמ' 48-53, 58-59.

4. **הסבר אחד מן הגורמים לעזיבת היהודים את מצרים בשנים 1956-1960.**
הצג כיצד פעלה הסוכנות היהודית וכיצד פעל הצלב האדום כדי לסייע ליהודים לעזוב את מצרים בשנים אלה.

הסבר אחד מן הגורמים לעזיבת היהודים את מצרים בשנים 1956-1960
 — סדרת צווים שפרסמה ממשלת מצרים בעקבות מבצע סיני שהגבילו את חופש התנועה וחופש הביטוי של היהודים במצרים.
 — מעצר של 900 יהודים והחזקת משפחות יהודיות רבות במעצר בית לפרקי זמן ממושכים.
 — החרמת רכוש יהודי פגעה בתשתית הכלכלית של היהודים במצרים ושל מוסדות הקהילה היהודית שם.
 — גירוש יותר מ-500 יהודים ממצרים (מקומיים, חסרי נתינות, אזרחי בריטניה וצרפת).
 — שיטות הפחדה ולוחמה פסיכולוגית שנקט השלטון המצרי כדי להביא להגירה של היהודים ממצרים.

הצג כיצד פעלה הסוכנות היהודית וכיצד פעל הצלב האדום כדי לסייע ליהודים לעזוב את מצרים בשנים אלה:

הסוכנות היהודית:

בשנת 1956 חתמה הסכם שיתוף פעולה עם הצלב האדום. היהודים הגיעו לאירופה ומשם החליטו אם להמשיך לישראל. אלה שבחרו לעשות כן קיבלו סיוע מהסוכנות היהודית.

הצלב האדום:

— סייע למהגרים ועולים באמצעות כיסוי ההוצאות שהיו להם בתקופה שקדמה להגירה.
— סייע ליהודים לצאת ממצרים באמצעות משרדיו בקהיר.

ראה פירוט: סעדון, בגלוי ובסתר, עמ' 137-139.

נושא 2 - "מעיל תשבץ": מפגש התרבויות בין יהדות לאסלאם בימי הביניים

פרק ראשון

5. יחס הרמב"ם לאסלאם

א. הרמב"ם התייחס לגזרות השמד בעולם המוסלמי בכמה מאיגרותיו. לפניך קטעים א-ב משתיים מאיגרותיו. קרא את הקטעים, וענה על השאלות שאחריהם.

קטע ב: איגרת השמד	קטע א: איגרת תימן
<p>דע שכל השמדות שהיו בזמן החכמים, היו מצווים בה לעבור על המצוות, והיה במ עשיית מעשה. כמו שאמרו בתלמוד שלא יתעסקו בתורה, ולא ימולו את בניהם [...] ואולם זה השמד לא יתחייבו עשיית מעשה, זולת הדיבור בלבד. ואם ירצה אדם לקיים תרי"ג מצוות בסתר — יקיים ואין אשם לו. [...] כי מעולם לא נשמע כמו זה השמד הנפלא, שאין כופים בו כי אם על הדיבור בלבד. ולא יראה מדברי רבותינו זיכרונם לברכה שיאמרו ייהרג ואל יעבור ואל יאמר דבר אחד שאין בו מעשה. אבל ייהרג כאשר יחייבוהו לעשות מעשה, או על דבר שהוא מוזהר עליו.</p> <p>(על פי הרמב"ם, מאמר קדוש השם, מעובד על פי דפוס ליפסיה 1860. מתוך: http://www.il.ac.daat)</p>	<p>דעו שה' השליכנו בגלל חומרת עוונותינו בתוך האומה הזאת, כוונתי לאומת ישמעאל, המזיקה לנו והלומדת בעמקות כיצד להרע לנו ולשנוא אותנו. [...] לא קמה על ישראל אומה שהזיקה לנו יותר ממנה ושהגדילה להשפילנו, להפחית בערכנו ולחזק את השנאה לנו כמותם. [...] למרות שסבלנו מהשפלתם, משקריהם ומכזביהם מה שאין ביכולת אנוש לסבול. [...] וכפי שלימדונו החכמים זיכרונם לברכה, שנסבול את שקרי ישמעאל וכזביו בשמיעה ובשתיקה [...] למרות כל זאת, אין אנו ניצולים מרוב רעתם ולחצם בכל עת, אלא כל אימת שאנו סובלים ומעדיפים לחיות עימם בשלום, הם מעוררים לנו קרבות ומלחמות [...].</p> <p>(מתוך: "איגרת תימן". בתוך: מ' פרנקל [עורכת], מעיל תשבץ, משרד החינוך, האגף לתכנון, לפיתוח תוכניות לימודים, תשס"ח, עמ' 72)</p>

בנוגע לכל אחת מן האיגרות שלפניך, הצג את התיאור שתיאר הרמב"ם את רדיפות האסלאם את היהודים.

הסבר מה היה עשוי לגרום להבדל בין שתי האיגרות בתיאור שתיאר הרמב"ם.

- ב. הרמב"ם טען שְׁדַת האסלאם אינה עבודה זרה.
על פי מה שלמדת, **הסבר** באמצעות שתי דוגמאות כיצד הוכיח זאת.

יחס הרמב"ם לאסלאם

א. בנוגע לכל אחת מן האיגרות שלפניך, הצג את התיאור שתיאר הרמב"ם את רדיפות האסלאם את היהודים

- באיגרת תימן מתוארות רדיפות קשות שאין דרך להתמודד איתן. רצון להרע לישראל.
— באיגרת השמד הרדיפות מתוארות כקלות יחסית. דרישה לאמירה בלבד, בלי התנכלויות.

הסבר מה היה עשוי לגרום להבדל בין שתי האיגרות בתיאור הרמב"ם

- **כל אחת מן האיגרות נכתבה במציאות שונה**: איגרת השמד נכתבה בעת גזירות השמד של המווחידון כאשר יהודים הוכרחו להתאסלם. היו יהודים שהתאסלמו רק למראית עין, אך המשיכו לקיים מצוות ושמרו על הזהות היהודית שלהם בסתר. איגרת תימן נכתבה כאשר השלטונות בתימן רדפו את היהודים שם.
— **רמת היכרות שונה עם הגזירות**. את גזירות השמד של המווחידון הרמב"ם חווה באופן אישי. את המצב בתימן הכיר רק מתיאורים שהגיעו אליו לא באופן אישי.
— **הבדל במטרת הכתיבה**: איגרת השמד באה לחזק את היהודים האנוסים. הרמב"ם עודד אותם לצאת מן המדינה כדי לחזור לחיות כיהודים בגלוי, אך רצה גם להבהיר שהסתרת היהדות והאסלום למראית עין אינם בעייתיים.
— איגרת תימן באה לחזק את היהודים שנרדפו על ידי השלטונות והיו להם גם קשיים מבית, וכן להסביר מבחינה תאולוגית את מצבם הקשה.

ראה פירוט: פרנקל, מעיל תשבץ, עמ' 69-72.

ב. הרמב"ם חשב שְׁדַת האסלאם אינה עבודה זרה. על פי מה שלמדת, שתי דוגמאות המסבירות כיצד הוכיח זאת

- עובדים אל אחד. עקרון אחדות האל הוא עיקרון יסוד באסלאם.
— יש מעשים שהמוסלמים עושים והם דומים לעבודה זרה, אבל הם נעשים מסיבות אחרות. המהות שלהם שונה מהמהות של אותם מעשים בדתות פגניות. המוסלמים עצמם מסבירים אותם באופנים שונים.

ראה פירוט: פרנקל, מעיל תשבץ, עמ' 72-74.

6. היהודים בעולם האסלאם

- א. לפניך קטע ממכתב שכתב אחד ממנהיגי ישיבת פומבדיתא במאה העשירית. המכתב נמצא בגניזת קהיר. קרא את הקטע, וענה על השאלות שאחריו.

ובכל זאת המחלוקת שיש בישיבה נְדָפְיִנוּ וּשְׁחָנוּ עד עפר, ואין לנו רשויות שיבוא מהם לחם חוקנו כי חרבו. ואשר נותרו הוצרכנו אנחנו לצאת אליהם אחר שהיו גדולי הישיבה שופטים יוצאים ברשויותינו, וגם הקרקעות שהיו לנו חרבו ואבדו באותן השנים הרעות שעברו עלינו, אפסו כספינו וקרקעותינו ונשתפכנו כאבני קודש בראש כל חוצות ונתנו מתמדינו באוכל להשיב נפשנו ולא נשתייר לנו זולתי כתבי אבותינו ולא נתן אלוקינו למוט רגלנו ותחס עינו עלינו משחתינו [מלהשחית אותנו] ויתן לנו נפשנו לשלל. ובכל הקורות אותנו לא עזבנו אורחות אבותינו והגינו בתורתנו מתוך דוחק.

(כתב יד מגניזת קהיר : Oxford: MS heb. f.34/39 , לקוח מן האתר : <https://fgp.geniza.org>)

על פי הקטע ועל פי מה שלמדתי, **הצג** את המשבר בשיטת הרשויות.

הצג שניים מן הקשיים שהוא יצר.

ב. על פי מה שלמדתי, הסבר כיצד ניסו מנהיגי הישיבות לשפר את המעמד של הישיבות בסוף המאה העשירית ובראשית המאה ה־11.

היהודים בעולם האסלאם

א. על פי הקטע ועל פי מה שלמדתי, הצג את המשבר בשיטת הרשויות ושניים מן הקשיים שהוא יצר :

המשבר : שיטת הרשויות יצרה מצב שבו כל אחת מן הקהילות היהודיות בבבל או בפרס השתייכה לאחת משלוש הרשויות היהודיות — ראשות הגולה, ישיבת סורא, ישיבת פומבדיתא. כל קהילה שמרה על זיקה למרכז שלרשות שלו היא השתייכה והעבירה אליו מיסים לצורכי פעילותו. המרכזים היו אחראים על מינוי דיינים, לימוד ופסיקת הלכות וייצגו את הקהילות לפני השלטון המוסלמי.

במאות התשיעית והעשירית נחלש השלטון העבאסי וסבל ממרידות ומלחמות תכופות. אזורים נפגעו ויהודים רבים (ובהם לא מעט בעלי אמצעים דווקא) היגרו לספרד ולצפון אפריקה. חלק ממחוזות החילופת הכריזו על עצמאותם ובעקבות זאת נותקו כמה ישיבות מן המרכז שהן השתייכו אליו. קושי זה מתואר בקטע: "ואין לנו רשויות שיבוא מהם לחם חוקנו כי חרבו. ואשר נותרו הוצרכנו אנחנו לצאת אליהם". בקטע מתואר גם הרס החקלאות בתקופה זו שהיה אחד מן הגורמים למשבר.

גורמים נוספים למשבר :

— המחלוקות בין סורא לפומבדיתא, בתוך המוסדות עצמם, ובינם לבין ראשות הגולה.

— קשיי השלטון לגבות מיסים מאזורים מרוחקים, יצרו עומס על תושבי עירק שנאלצו לשאת בעול מיסים כבד יותר.

— בצורת, מגפות ורעב באמצע המאה העשירית הביאו למחסור באמצעי הקיום של הישיבות.

הקשיים שיצר המשבר :

— רעב.

— חוסר יכולת כלכלית לקיים את הישיבות.

— ירידת קרנן של הישיבות בעיני יהודי התפוצות.

— מתחים ומחלוקות במוסדות היהודיים.

— המרכז הבבלי נחלש. אנשים מבחוץ מונו לתפקידי מפתח (דוגמה : רס"ג).

— ישיבת סורא נסגרה.

— מוסד ראש הגולה איבד את יציבותו ואת כוחו.

— ישיבת פומבדיתא סבלה ממחסור כלכלי וממחלוקות פנימיות.

ראה פירוט: פרנקל, מעיל תשבץ, עמ' 43.

ב. על פי מה שלמדת, הסבר כיצד ניסו מנהיגי הישיבות לשפר את המעמד של הישיבות בסוף המאה העשירית ובראשית המאה ה-11

שיקום המעמד של הישיבות בסוף המאה העשירית ובראשית המאה ה-11 נעשה בעיקר באמצעות — חידוש הקשרים עם קהילות התפוצות. באמצע המאה העשירית למדו מנהיגים מקומיים לנהל את ענייני קהילותיהם באופן עצמאי והמרכז הבבלי היה צריך לנקוט במדיניות חדשה כדי לשכנע את קהילות לשוב ולפנות אליו. את המדיניות הזאת פיתחו הרב שרירא גאון, הרב האי גאון והרב שמואל בן חופני. היא התבססה על שני יסודות עיקריים: — הענקת תוארי כבוד מטעם הישיבה למנהיגי התפוצות — מנהיגי קהילות שחידשו את הקשרים עם המרכז הבבלי זכו לתארים מן הישיבות ללא צורך להוכיח יכולת לימודית. הענקת התארים לראשי קהילות סייעה לראשי הישיבות למשוך את המנהיגים לצידם, להגביר את זיקתם למרכז ולשתפם במאמץ לגייס תרומות ולחזק את קשרי קהילה עם הישיבה. — הוכחת העליונות של ראשי הישיבה בתחום ההלכה והיצירה הספרותית בזכות קרבתם למסורת חכמי התלמוד — ראשי הישיבות השקיעו בכתבת חיבורים רבים בתחומי ההלכה, הפרשנות, הפילוסופיה ועוד שהדגישו את הקשר המורשתי לחכמי התלמוד הבבלי. לדוגמה: רב שרירא גאון כתב את תשובתו לבני קירואן בדרך כתיבת המשנה. רב שרירא הרחיב את תשובתו לחיבור מקיף המבקש להוכיח את עליונותו של המרכז הבבלי, היורש של חכמי המשנה והתלמוד ומחזיק במסורות המקוריות.

ראה פירוט: פרנקל, מעיל תשבץ, עמ' 44-45.

פרק שני

7. מְחַבְּרִים יהודים רבים בארצות האסלאם כתבו גם בשפה העברית וגם בשפה הערבית.

הצג דוגמה לשימוש בכל אחת מן השפות (סך הכל — שתי דוגמאות).

הסבר בנוגע לכל אחת מן הדוגמאות, מדוע בחרו לכתוב בשפה העברית או בשפה הערבית.

הצג דוגמה לשימוש בכל אחת מן השפות. הסבר בנוגע לכל אחת מן הדוגמאות מדוע בחרו לכתוב בשפה העברית או בשפה הערבית

ערבית

הרמב"ם — כתב את ספר הפילוסופיה שלו "מורה נבוכים" בערבית כי חשב שכולם צריכים לקרוא אותו.

רב סעדיה גאון — כתב בערבית כי הושפע מן השפה המדוברת בסביבה / מכיוון שהעברית לא הייתה לשון מדוברת וחסרו בה מילים / כי רצה להנגיש את התורה ליהודים שלא שלטו בעברית.

עברית

מנחם בן סרוק כתב רק בעברית (מילון) כי היא לשון הקודש ונעלה על שאר השפות. רב סעדיה גאון כתב ספרי הגות בעברית כי היא השפה של המקרא וזו תרבות שצריכה לעמוד מול עיני המחברים.

ראה פירוט: פרנקל, מעיל תשבץ, עמ' 134-139.

8. **הצג שתי סיבות לנטישה ההדרגתית של היהודים את עבודת האדמה לטובת העיסוק במלאכות לאחר עליית האסלאם.**
הסבר מדוע בעלי המלאכה היהודים לא נחשבו מעמד חברתי לעצמו.

הצג שתי סיבות לנטישה ההדרגתית של היהודים את עבודת האדמה לטובת העיסוק במלאכות לאחר עליית האסלאם

- הערים החדשות שנבנו בעקבות כיבושי האסלאם המריצו אנשים (יהודים ולא יהודים) לעזוב את הכפר ואת העיסוק בחקלאות ולעבור לעיר.
- המעמד של האיכרים נחשב נחות בתרבות המוסלמית.
- העיסוק בחקלאות יצר בעיות הלכתיות כמו עבודה בשבת ובעיות כשרות. ייתכן שיהודים בחרו לעזוב את החקלאות בגלל בעיות אלה.

הסבר מדוע בעלי המלאכה היהודים לא נחשבו מעמד חברתי לעצמו

האומנים ובעלי המלאכה היהודים בארצות האסלאם השתייכו למעמדות שונים בחברה היהודית. היו בהם עניים מאוד וגם עשירים ומכובדים. החברה היהודית, להבדיל מן החברה המוסלמית, בזה לבעלי מלאכות מסוימות והעיסוק במלאכה נחשב מכובד כמו העיסוק במסחר.

ראה פירוט: פרנקל, מעיל תשבץ, עמ' 90-97.

נושא 3 — קהילת יהודי קרקוב

כולל הערות בעקבות תשובות התלמידים

פרק ראשון

9. שגשוג ושבר בקהילת יהודי קרקוב

א. לפניך ציטוט המובא במאמרה של יעל פלד. קרא את הציטוט וענה על השאלות שאחריו.

בימים ההם עלו יהודי קרקא מעלה מעלה בתורתם ובחוכמתם, במסחרם ובמספרם, במלאכת ידם ובכל מעבדם [...] קרקא עלתה במאה ה־18 למרום קץ דעת התלמוד ותהי לעיר ואם בישראל. (על פי פ"ה וועטשטיין. בתוך: י' פלד, **קרקוב היהודית — 1939-1943**, בית לוחמי הגטאות והוצאת הקיבוץ המאוחד, 1993, עמ' 16)

על פי הקטע, ציין שני תחומים שבהם בא לידי ביטוי השגשוג של קהילת יהודי קרקוב עד חלוקת פולין בסוף המאה ה־18.

על פי מה שלמדת, הצג את השגשוג בתחומים אלה.

על פי מה שלמדת, הסבר את הרקע ההיסטורי לשגשוג זה.

14

ב. הצג כיצד פגעו הנאצים ביהודים בשננים מן התחומים שבהם שגשגה קהילת יהודי קרקוב, לאחר כיבוש קרקוב ועד הקמת הגטו בעיר.
הצג שתי דרכים שבאמצעותן התמודדו היהודים עם הפגיעה בתחומים אלה (דרך התמודדות אחת לכל אחד מן התחומים).

שגשוג ושבר בקהילת קרקוב

א. על פי הקטע, ציין והצג שני תחומים שבהם בא לידי ביטוי השגשוג של קהילת קרקוב עד חלוקת פולין בסוף המאה ה־18

- חינוך ותרבות — ["תורתם", "חוכמתם"] במאה ה־16, קרקוב, שהייתה בירת פולין הייתה מרכז תורה ותרבות יהודית לכל קהילות ישראל. התקיימו בה בתי כנסת ושיבות והגיעו אליה תלמידי חכמים רבים [לדוגמה: הרמ"א].
- כלכלה — ["מסחרם", "מלאכת ידם", "מעבדם"] במאה ה־16 הייתה בפולין כולה פריחה כלכלית, וגם הקהילה היהודית שגשגה. היהודים עסקו בעיקר במסחר. הוקמו מוסדות ציבור.
- דמוגרפיה — ["מספרם"] במאה ה־16 עלה מספרם של יהודי קרקוב גם בגלל הגירה של יהודים לפולין, וגם משום שהם לא נרדפו ויכלו לחיות בנחת.

על פי מה שלמדת, הסבר את הרקע ההיסטורי לשגשוג זה

— הגירה לפולין בעקבות הגירושים מהמערב.

— הצו של קז'ימיז' — הפריבילגיות שאפשרו להתיישב בפולין.

— יחס חיובי של תושבי פולין ליהודים, שהיו חיוניים לכלכלת המדינה.

— פריחה כללית בפולין.

— שרפה שבעקבותיה התיישבו ברובע קזימיז'.

— אוטונומיה של הקהילה היהודית

ראה פירוט: קראי, פנים רבות לגבורה, עמ' 7-9; דרייפוס, הרצאה מצולמת.

שימו לב!

- נושא קרקוב מקיף מספר תקופות בחיי יהודי קרקוב. השאלות יוצרות חיבורים בין תקופות שונות. חשוב שהתלמיד ישלוט בתקופות השונות.
- סעיף א של השאלה התייחס ליהודי קרקוב בין שתי מלחמות העולם. על התלמיד לשים לב לתקופה אליה מתייחסת השאלה ולענות על תקופה זו בלבד.
- בשאלה צמודת קטע כשהתלמיד נשאל "על פי הקטע" עליו לענות על פי המופיע בקטע ולא על פי ידיעותיו הכלליות.
- חשוב שהתלמיד ידע להגדיר תחומים שונים בהיסטוריה ולשייך את הידע לתחום המתאים.

ב. הצג כיצד פגעו הנאצים ביהודים בשניים מן התחומים שבהם שגשגה קהילת יהודי קרקוב, לאחר כיבוש קרקוב ועד הקמת הגטו בעיר

— חינוך ותרבות: פקדו לסגור את בתי הכנסת ולמסור את תשמישי הקדושה. אסרו על שחיטה כשרה.

— כלכלה: הוטלו על היהודים עבודות כפייה ללא משכורת או זכויות / גיוס יהודים לעבודה בשכר זעום /

איסור לעבוד בעבודות מסוימות [לדוגמה: עורכי הדין היהודים נמחקו מרשימת עורכי הדין ונאסר

עליהם להופיע בבית משפט] / החרמת רכוש.

— דמוגרפיה: גזרת גירוש.

הצג שתי דרכים שבאמצעותן התמודדו היהודים עם הפגיעה בתחומים אלה (דרך התמודדות אחת לכל אחד מן התחומים)

— חינוך ותרבות: לימודים פרטיים בבתי, הן לימודי קודש הן לימודים כללים. המורים היו מבוגרים או בני נוער שגויסו ללמד.

— כלכלה: הסתרת חפצי ערך במחבוא או אצל ידידים פולנים / תפירת חפצי ערך בתוך הבגדים / "מוסד

העזרה העצמית" מימן מוסדות סעד / היודנראט ניסה לעזור במציאת עבודה.

ראה פירוט: קראי, פנים רבות לגבורה, עמ' 23-34.

שימו לב!

- השאלה התייחסה לתקופה של יהודי קרקוב עד הקמת הגטו – יש לענות על התקופה עליה התלמיד נשאל.
- "הצג" היא מילת הוראה שאחריה צריך לבוא פירוט של לפחות כמה משפטים.

10. ה"צנרשאפט"

א. "צירוף ייחודי של רקע, חינוך, אופי ונסיבות יצר מצב מיוחד שבו הפכו צעירות אלו [רוחקה ושתי הרבקות] למנהיגות".

(י' באומל תידור, "רוחקה ושתי הרבקות: מנהיגות קבוצת ה"צנרשאפט" בפלשוב", הספרייה הווירטואלית של מטח)

הסבר קביעה זו על פי הרקע ההיסטורי של אחת ממנהיגות ה"צנרשאפט": רבקה אנגלרד, רבקה הורוביץ או רחל שנצר.

בחר במנהיג יהודי מארגון אחר, שפעל בקרקוב בתקופת השואה, וה**סבר** מדוע, לדעתך, אפשר לטעון שהוא נהיה מנהיג בגלל נסיבות דומות. בתשובתך התייחס לשניים מן הרכיבים המודגשים במובאה שלפניך.

ב. הצג שני מאפיינים המשותפים לקבוצת ה"צנרשאפט" ולקבוצות תמיכה אחרות שפעלו בתקופת השואה.

הצג שני מאפיינים ייחודיים לקבוצת ה"צנרשאפט".

ה"צנרשאפט"

א. **הסבר קביעה זו על פי הפרטים הביוגרפיים של אחת ממנהיגות ה"צנרשאפט": רבקה אנגלרד, רבקה הורוביץ או רחל שנצר**

רקע: גליצאיות מלידה, בנות למשפחות חסידיות, ברוכות ילדים, מן המעמד הזעיר-בורגני [בבעלות משפחת שנצר הייתה חנות לקונפקציה ופרוות, בבעלות משפחת הורביץ הייתה חנות סיטונאית לייבוא פירות, ובבעלות משפחת אנגלרד חנות לממתקים ושוקולד], הכירו את התרבות הפולנית ואת התרבות הגרמנית, ייתכן שהרקע החסידי שלהן אפשר הסתכלות חיובית ואופטימית. הן היו חברות עוד מימי לימודיהן.

חינוך: למדו ברשת "בית יעקב" ואף לימדו ברשת זו. הן היו מהבוגרות הראשונות של הסמינר — הוכשרו לחינוך והנהגה. הן היו חברות בתנועת הנוער "אגודת ישראל". לשלושתן היה רקע בחינוך פורמלי ובלתי פורמלי, והן השתמשו בידע ובכלים שלהן כשהנהיגו את הקבוצה.

אופי: שלושתן היו בחורות נמרצות, פעילות וחברותיות. רחל שנצר הייתה מתונה ומפייסת.

רבקה הורוביץ ורבקה אנגלרד היו בעלות נטייה לקיצוניות.

נסיבות: נדודים בניסיון להימלט מהנאצים, שיבה לקרקוב והגעה למחנה פלאשוב.

בחר במנהיג יהודי מארגון אחר שפעל בקרקוב בתקופת השואה, וה**סבר** מדוע, לדעתך, אפשר לטעון שהוא

נהיה מנהיג בגלל נסיבות דומות. בתשובתך התייחס לשניים מן הרכיבים המודגשים במובאה שלפניך

— אחד ממנהיגי המחתרת (ליבסקינד, דרנגר, לאבאן, באומינגר/גולה מירה): רקע/חינוך — חברות בתנועת נוער. נסיבות — נקלעו בעל כורחם למצב שחייב אותם לקבל החלטות ולהנהיג.

— אחד מראשי היודנראט (ביברשטיין/רוזנצוויג): רקע: מעמד חברתי מכובד. נסיבות — הנאצים הכריחו אותם להיות מנהיגים.
[ייתכנו תשובות אחרות]

ראה פירוט: באומל תידור, רוחקה ושתי הרבקות; קראי, פנים רבות לגבורה, עמ' 41-43, 75-77.

ב. הצג שני מאפיינים המשותפים לקבוצת ה"צנרשאפט" ולקבוצות תמיכה אחרות שפעלו בתקופת השואה.

הצג שני מאפיינים ייחודיים לקבוצת ה"צנרשאפט"

מאפיינים משותפים:

— סיוע הדדי בין חברי הקבוצה במציאת מזון.

— דאגה למחסה.

— עזרה בהעברת חברי הקבוצה למקומות עבודה נוחים יותר.

מאפיינים ייחודיים:

— גודל הקבוצה — לרוב התחברו האסירים במחנות בקבוצות קטנות יותר. זוגות או שלשות, ולעיתים שישיות.

— הרכב — נשים חרדיות.

— יציבות הקבוצה — נשארו יחד זמן רב ובמחנות שונים.

— עזרה גם לאנשים מחוץ לקבוצה.

— נשארו בחיים.

ראה פירוט: באומל תידור, רוחקה ושתי הרבקות.

שימו לב!

- נושא קרקוב מפגיש את התלמיד עם דמויות שונות של יהודים שפעלו, השפיעו ותיעדו את שהתרחש בתקופת השואה בקרקוב. על התלמיד להכיר את הדמויות ופועלן.
- המושג "מאפיין" פירושו תכונות מייחדות. להבדיל מדוגמאות.

פרק שני

11. הצג שני גורמים שמנעו מן הנוער בקרקוב להצטרף לשורות הלוחמים לאחר הגירוש באוקטובר 1942.

הצג שתיים מן המטרות של אלה שבחרו להצטרף למרד.

לדעתך, האם אלה שהצטרפו למרד השיגו את מטרותם? נמק את דעתך על פי עובדות היסטוריות.

הצג שני גורמים שמנעו מן הנוער להצטרף לשורות הלוחמים לאחר הגירוש באוקטובר 1942

— פחד, רצון לחיות — רצו להתמקד בפעולות שיעזרו להם לשרוד, ולא בלחימה שבאה על חשבון עבודה שבזכותה התקיימו, וסיכנה אותם.

— חוסר הזדהות עם מטרות הלוחמים — רוב בני הנוער לא היו ציונים.

— אחריות למשפחה — לא רצו להיפרד מן המשפחה, וחששו שפעילות במחתרת תסכן את המשפחה.

הצג שתיים מן המטרות של אלה שבחרו להצטרף למרד

- כבוד העם היהודי — שהעולם ידע שהיהודים נלחמו כדי לחיות. בהווה, ובעתיד — "שלוש שורות בהיסטוריה".
- רצון לגרום לפולנים למרוד, להצית את גחלת המרד.
- רצון להציל יהודים.
- נקמה.

לדעתך, האם אלה שהצטרפו למרד השיגו את מטרותם? נמק את דעתך על פי עובדות היסטוריות

אפשרות אחת: כן. בסופו של דבר המרד התפרסם בעולם, גם אם לא מייד. בפעולת ציגנריה השיגו נקמה, גם אם קטנה.

אפשרות שנייה: לא. משום שלא פורסם שמדובר בפעולה של יהודים. הפעולות לא נודעו ליהודים בגטו ולא עודדו אותם. פעולות המחותרת לא הובילו לפעולות נוספות של המחותרת. לא הצליחו להבריח יהודים.

ראה פירוט: קראי, פנים רבות לגבורה, עמ' 74-75, 81-82, 86-92.

שימו לב!

- בשאלה זו התלמיד נדרש להביע דעתו. שאלה המבקשת הבעת דעה יכולה להופיע בכל אחד מחלקי המבחן וכדאי לתרגל את התלמידים בשלבי הבעת העמדה:
- הבעת העמדה (לדעתי....)
- נימוק - מציאת העובדות ההיסטוריות וקישור בינן לבין העמדה שהוצגה.

18

12. היהודים בגטו קרקוב נאבקו על הלחם, על העבודה, על התקווה.

הצג את המאבק על הלחם ואת המאבק על העבודה בגטו קרקוב.

הצג שתי דוגמאות לכל אחד משני המאבקים האלה בקרקוב.

במסגרת המאבק על התקווה נערכה בגטו פעילות תרבותית.

הסבר את התפקיד של הפעילות התרבותית מנקודת מבטם של היהודים, ואת תפקידה מנקודת המבט של הגרמנים.

הצג את המאבק על הלחם ואת המאבק על העבודה בגטו קרקוב. הצג שתי דוגמאות לכל אחד מן המאבקים האלה בקרקוב

המאבק על הלחם:

הגטו בודד מן העיר ואספקת המזון אליו לא הייתה מספיקה. הנאצים הקציבו לתושבי הגטו פחות מ-300 קלוריות לאדם ליום.

כדי להיאבק ברעב ובהרעבה, גייסו היודנראט ו"מוסד העזרה העצמית" תרומות להקמת מטבחים ציבוריים.

יחידים הבריחו מזון לגטו — נעזרו במשאיות האשפה שנכנסו לגטו, שיחדו שומרים ששמרו על שערי הגטו, השתמשו בחשמלית שעברה בגטו וממנה נזרקו חבילות במקומות שנקבעו מראש. מי שיכול היה — עשה מעשי צדקה.

המאבק על העבודה:

השלטונות רצו לנצל את כוח העבודה של היהודים. מעסיקים רצו עובדים יהודים בגלל העלות הנמוכה של העסקתם. יהודי הגטו נלחמו להשיג קנקרטה — אישור עבודה, והשתדלו להשיג עבודה במקום עם תנאים טובים, כמו מפעל אמיליה של שינדלר או מפעל התפירה של מדי צבא מדריטש.

הסבר את התפקיד של הפעילות התרבותית בגטו מנקודת מבטם של היהודים ואת תפקידה מנקודת המבט של הגרמנים

מנקודת המבט של היהודים: הפעילות התרבותית הייתה חלק מן המאבק על התקווה. המשך קיום חיים כמה שיותר נורמליים כדי לשרוד. פעילות תרבותית סיפקה נחמה והפוגה מקשיי היום-יום. מנקודת המבט של הגרמנים: רצון להשלות את היהודים שקיום הגטו מובטח כדי שלא יתקוממו.

ראה פירוט: קראי, פנים רבות לגבורה, עמ' 45-56.

שימו לב!

- המאבק על הלחם והמאבק על התקווה הן צורות התמודדות שאיפיינו יהודים בכל תקופת השואה במקומות שונים. התלמיד נדרש להתייחס לדוגמאות הייחודיות לקרקוב.
- נושא השואה בקרקוב נלמד תוך התייחסות לנקודות מבט שונות לאותו האירוע. [הנאצים-היהודים / הפולנים-היהודים / קבוצות שונות של יהודים] על התלמיד להכיר את נקודות המבט השונות והמטרות של הקבוצות השונות בכל אירוע.

נושא 4 — מלחמת העצמאות

כולל הערות בעקבות תשובות התלמידים

פרק ראשון

13. ירושלים בירת ישראל

א. לפניך קטע מנאום שנשא ראש הממשלה דוד בן גוריון במליאת הכנסת ב־13 בדצמבר 1949, בדיון שבו הוחלט להעביר את הכנסת ואת משרדי הממשלה לירושלים. קרא את הקטע, וענה על השאלות שאחריו.

כידוע לכם החליטה בינתיים עצרת האו"ם ברוב גדול על שימת ירושלים תחת משטר בינלאומי כגוף נפרד. החלטה זו לא ניתנת לביצוע בשום אופן, ולו רק בגלל התנגדותם הנמרצת והנחרצת של תושבי ירושלים. יש לקוות שעצרת האו"ם תתקן במשך הזמן [את] השגגה [הטעות] שיצאה הפעם מפי הרוב, ולא תנסה כלל להטיל משטר של כפייה על עיר הקודש. אנו מכבדים ונכבד רצון כל המדינות המעוניינות בחופש פולחן וגישה חופשית למקומות הקדושים והרוצות להבטיח [את] הזכויות הקיימות ביחס למקומות הקדושים והבניינים הדתיים בירושלים. התחייבותנו לשמור על זכויות אלה עומדת בתוקפה ונמלא אותה בנפש חפצה, אם כי לא נוכל לתת יד להפרדת אונס של ירושלים, המקפחת ללא הכרח והצדקה זכות היסטורית וטבעית כאחת של העם השוכן בציון. מאז כינון הממשלה הזמנית העמדנו [את] הדאגה לשלומה, ביטחונה וחיזוקה הכלכלי של ירושלים במרכז דאגותינו. בסערת המלחמה, כשירושלים הייתה נתונה במצור, היינו נאלצים לקבוע זמנית [את] מושב הממשלה בקריה, על יד תל אביב, אולם למדינת ישראל הייתה ותהיה רק בירה אחת — ירושלים הנצחית. כך היה הדבר מלפני שלושת אלפים שנה, וכך זה יהיה, כפי שאנו מאמינים — עד סוף כל הדורות.

(דברי הכנסת, כ"ב בכסלו תשי"י, 13/12/1949, ארכיון הכנסת)

על פי מה שלמדת, **הצג** את החלטת האו"ם בעניין ירושלים מתחילת חודש דצמבר 1949. **הסבר** נימוק **אחד** של שר החוץ משה שרת שטען שיש לקבל את החלטת האו"ם. **על פי הקטע, הסבר שניים** מן הנימוקים של בן גוריון להתנגד להחלטה.

ג. בן גוריון טען בדבריו שהממשלה הזמנית העמידה את הדאגה לירושלים במרכז דאגותיה. **הצג שלוש** דוגמאות לפעולות שעשתה הממשלה הזמנית לטובת העיר ירושלים ותושביה.

ירושלים בירת ישראל

א. **על פי מה שלמדת, הצג את החלטת האו"ם בעניין ירושלים מתחילת חודש דצמבר 1949** בדצמבר 1949 העלתה אוסטרליה לדיון הצעה שבה קראה לבינאום מלא של ירושלים (שהייתה מחולקת בפועל בין ירדן לישראל), על פי ההחלטה המקורית של האו"ם מנובמבר 1947. ההצעה האוסטרלית קיבלה רוב של שני שלישים במליאת עצרת האו"ם.

הסבר נימוק אחד של שר החוץ משה שרת שסבר שיש לקבל את החלטת האו"ם
 משה שרת העדיף לא להתנגד באופן פומבי וגלוי לאו"ם. הוא חשב שיש לקבל את ההצעה, שאינה מסכנת את ישראל, כדי לא לחבל ביחסים של ישראל עם אומות העולם. שרת חשב שאפשר יהיה לא לפעול על פי ההצעה, בלי הצהרות דרמטיות.

על פי הקטע, הסבר שניים מן הנימוקים של בן גוריון להתנגד להחלטה
 — זכות היסטורית של עם ישראל על ירושלים. חשש שנסוגה משליטה בירושלים, שערכה הסמלי המסורתי גדול, תפג את העם.
 — ההחלטה מנוגדת לרצון תושבי ירושלים. זוהי כפייה של האו"ם על אזרחי העיר.
 — ישראל לא פוגעת בזכות של בני כל הדתות להגיע למקומות הקדושים, ולכן אין סיבה למנוע ממנה להיות הריבון.

ראה פירוט: גולני, ציון בציונות, עמ' 132-137.

ב. הצג שלוש דוגמאות לפעולות שעשתה הממשלה הזמנית לטובת העיר ירושלים ותושביה
 — "דרך בורמה": התנועה בדרך העוקפת את לטרון הסירה את המצור מירושלים.
 — קו השילוח: הנחת צינור מים סודי מבארות מים באזור חולדה וחיבורו למשאבות בשער הגיא.
 — ביטול ההכרה בבינאום ירושלים והקמת בית המשפט העליון בירושלים.
 — החלטת ממשלה שירושלים תהיה כפופה לשלטון צבאי ישראלי ומינוי דב יוסף למושל הצבאי של ירושלים: צעד רשמי ראשון בדרך לספח את ירושלים לישראל. החלה מסוימת של ריבונות.
 — החזרת דניאל אוסטר לתפקיד ראש העיר: הממשל הצבאי בוטל בסוף פברואר 9491 ומשרד הפנים מינה ראש עיר עד לבחירות לעירייה.
 — העברת משכן הכנסת לירושלים, והשבעת הנשיא ויצמן בירושלים.
 — אכלוס שכונות ערביות נטושות בתושבים יהודים קבעה עובדות בשטח.

ראה פירוט: גולני, ציון בציונות, עמ' 131-821.

שימו לב!

- בשאלה ישנה התייחסות לנאמר במקור המילולי ולנלמד בכיתה. חלק השאלה המתייחס לנלמד בכיתה דורש מהתלמיד להוסיף מידע נוסף על המידע שנדלה מתוך המקור המילולי.
- נושא מלחמת העצמאות מתייחס לתקופות שונות יש לדייק את התלמידים למאפיינים ולפעולות שנעשו בכל תקופה. בשאלה התלמיד התבקש להתייחס לתקופת הממשלה הזמנית ולא לתקופות אחרות.

14. התמוטטות החברה הערבית בארץ-ישראל

א. לפניך קטע מן הספר "קוממיות ונַפְּבָה" מאת יואב גלבר. קרא את הקטע, וענה על השאלות שאחריו.

התמוטטות הפלסטינים התרחשה בשעה שבריטניה עדיין הייתה הריבון בארץ-ישראל. לבריטים עדיין היו בארץ ומסביב לה כוחות אוויר וקרקע מספיקים למנוע את מתקפת ההגנה אילו רצו להפעילם. ואולם הבריטים דחו את פנייתו של עבדאללה [מלך ירדן] להתיר ללגיון [הירדני] להגן על הכפרים הערביים ורמזו לו, כי אם יפזר את כוחו בכפרים לא יוכל להשתלט על חלקה הערבי של הארץ בתום המנדט. הבריטים גם הזהירו את מדינות ערב האחרות מפני כל ניסיון של פלישה מוקדמת לארץ, לפני תום המנדט, כדי לבלום את המתקפה היהודית על הפלסטינים ועל צבא הליגה. קניגהאם [הנציב הבריטי] איים להפעיל כוח אווירי נגד כל כוח צבאי שיתרכז על גבול ארץ-ישראל או יחצה אותו לפני סיום המנדט. העמדה הבריטית לא נבעה, חלילה, מאהדה כלשהי ליישוב ולמלחמתו, אלא באה להכשיר את הקרקע להשתלטות עבדאללה על החלק הערבי של ארץ-ישראל בתום המנדט ולפגוע ביכולת הפלסטינים להתנגד לה.

(י' גלבר, קוממיות ונכבה, דביר, 2004, עמ' 182)

על פי הקטע, הסבר את המדיניות של הבריטים בנוגע לפלישה של מדינות ערב לארץ-ישראל לפני תום המנדט.

על פי הקטע, הצג כיצד מדיניות זו באה לידי ביטוי בשני צעדים שנקטו הבריטים.

ב. על פי מה שלמדת, הסבר ארבעה גורמים להתמוטטות החברה הערבית-פלסטינית בארץ-ישראל בזמן מלחמת העצמאות: שני גורמים בתקופה הראשונה של המלחמה (עד ה־14 במאי 1948) ושני גורמים בתקופה השנייה של המלחמה (אחרי פלישת צבאות ערב).

התמוטטות החברה הערבית בארץ-ישראל

א. על פי הקטע, הסבר את המדיניות של הבריטים בנוגע לפלישה של מדינות ערב לארץ ישראל לפני תום המנדט

המדיניות של בריטניה הייתה למנוע כל ניסיון פלישה של מדינות ערב לארץ-ישראל לפני סיום המנדט. האיסור חל גם על המלך עבדאללה וגם על מדינות ערב האחרות. האינטרס הבריטי היה להעביר את החלק הערבי של ארץ-ישראל לידי ממלכת ירדן בתום המנדט, ובינתיים למנוע מן הישראלים לתקוף את הפלסטינים ואת הכוחות הערביים בארץ-ישראל.

על פי הקטע הצג כיצד מדיניות זו באה לידי ביטוי בשני צעדים שנקטו הבריטים

— לא התירו ללגיון הירדני להגן על הכפרים הערביים.

— רמזו לעבדאללה כי אם יפזר את כוחו בכפרים לא יוכל להשתלט על חלקה הערבי של ארץ-ישראל בתום המנדט.

— הזהירו את מדינות ערב האחרות מפני כל ניסיון של פלישה מוקדמת לארץ-ישראל.

— קניגהאם (הנציב הבריטי) איים להפעיל כוח אווירי נגד כל כוח צבאי שיתרכז על גבול ארץ-ישראל או יחצה אותו לפני סיום המנדט.

ב. על פי מה שלמדת, הסבר ארבעה גורמים להתמוטטות החברה הערבית-פלסטינית בארץ-ישראל

בזמן מלחמת העצמאות: שני גורמים בתקופה הראשונה של המלחמה (עד ה-14 במאי 1948)

- היעדר הנהגה — אנרכיה. המנהיגים עצמם ברחו, עודדו את האזרחים הפלסטיניים לברוח והבטיחו להם שיבה מהירה.
- לא הוקמו מוסדות שלטון מסודרים במקום השלטון המנדטורי.
- מאבקים פנימיים בין הערבים לבין עצמם, בין מוסלמים לנוצרים, חוסר אמון כלפי המערב.
- הקרבות של תוכנית ד' וההצלחות של ההגנה להשתלט על שטחים יצרו פניקה והיסטריה בחברה הערבית והובילו לבריחה המונית.
- פחד ממעשי נקם של היהודים.
- השמועות המוגזמות על פעולות של האצ"ל והלח"י, כמו ההתקפה על דיר יאסין, יצרו בהלה בחברה הערבית והובילו לבריחה המונית.
- לקראת יציאת הבריטים הופסק בהדרגה הסיוע שנתנו הבריטים בהובלת מזון ודלק ממקום למקום, ונוצר משבר חמור יותר.
- מצב כלכלי קשה.

שני גורמים בתקופה השנייה של המלחמה (אחרי פלישת צבאות ערב)

- ירדן הייתה מעוניינת לספח אליה את השטחים שיועדו למדינה הפלסטינית.
- חוסר ההצלחה של צבאות מדינות ערב.
- גירויים של תושבי כמה כפרים לקראת הפלישה המצרית, כדי שלא תהיה למצרים תנועה חופשית, ושִׁרְפַת הכפרים.
- סיפורי זוועה שהפיצו פליטים כדי להצדיק את בריחתם.
- פלישת צבאות ערב: פגעה באחדות ערביי ארץ-ישראל.
- בריחה מירושלים המזרחית וכפרי הסביבה למרות נוכחות של צבאות מצריים באזור, בשל מדיניות "אדמה חרוכה" של צה"ל.
- "פליטות כפולה" בערים רמלה ולוד, שאליהן הגיעו פליטים ממקומות שונים בעקבות המבצעים של תוכנית ד'. אחרי קרבות עשרת הימים הם ברחו או פונו על ידי צה"ל לרמאללה ועזה. מצבם הכלכלי היה קשה, לא היה להם ציוד בסיסי והם עוררו תסיסה בדרכם. הם האשימו את עבדאללה במצבם.

ראה פירוט: גלבר, קוממיות ונכבה, עמ' 152-157, 162-163, 173, 179-180, 189, 236-240.

שימו לב!

- בשאלה הייתה התייחסות לתקופות שונות (התקופה הראשונה והתקופה השנייה) יש להפנות את תשומת לב התלמידים למאפיינים ולפעולות שנעשו בכל אחת מהתקופות כדי למנוע בלבול ביניהן.

פרק שני

15. הצג שני מבצעים שנערכו במסגרת תוכנית ד'.

הסבר שני גורמים להצלחת המבצעים שנערכו במסגרת תוכנית ד' (תוכל להסביר את ההצלחה של כל מבצע מן המבצעים שהצגת בנפרד אן את הצלחת תוכנית ד' באופן כללי).

הצג שני מבצעים שנערכו במסגרת תוכנית ד'

— מבצע נחשון — מבצע לפריצת הדרך לירושלים.

— כיבוש טבריה הערבית.

— כיבוש חיפה.

— מבצע חמץ שבמהלכו נכבשה יפו: אנשי האצ"ל ניסו לכבוש את יפו ללא הצלחה לקראת סוף אפריל. בעקבות הכישלון הופעל "מבצע חמץ" שבמהלכו כוחות של ההגנה והאצ"ל שיתפו פעולה, כבשו את הכפרים שבסביבות יפו וכיתרו את יפו. תושבי יפו הערבים ברחו. ב־13 במאי הודיעו נכבדי יפו על כניעה. — כיבוש צפת — בתחילת מאי נכבשו הכפרים הערביים ביריה ועין-זיתון, וצפת נותקה מן הגליל. כעבור כמה ימים היא נכבשה על ידי כוחות שהוחדרו אל צפת היהודית ויצאו ממנה. בהמשך מאי נכבש הגליל המערבי כולו.

— מבצע יבوسی — בירושלים. מטרתו הייתה ליצור רצף יהודי בחלקה המערבי של ירושלים. המבצע הצליח חלקית, לא הצליחו לכבוש את נבי סמואל.

— מבצע קילשון — בירושלים. מטרתו הייתה להשתלט על המערכים המוגנים של הבריטים במרחב ירושלים.

הסבר שני גורמים להצלחת המבצעים שנערכו במסגרת תוכנית ד'

— ריכוז כוחות בנקודה אחת לצורך מבצע מסוים (התקפה) — כוח רב אפשר ניצחון.

— יציאה מהגנה, שאפיינה את ארבעת החודשים הראשונים של המלחמה, למצב של התקפה.

— יציאת הבריטים, שבתחילת המלחמה סיכלו כיבושים שונים של ההגנה.

— יכולת ארגונית טובה.

— עסקת הנשק הצ'כית אפשרה חימוש ראוי של הכוחות.

ראה פירוט: פעיל, עצמאות תש"ח-תש"ט, עמ' 37-46.

16. בהיסטוריוגרפיה הציונית ניתנו למלחמת העצמאות כינויים אחדים ובהם מלחמת השחרור ומלחמת הקוממיות.

הצג טיעון אחד בעד השימוש בכל אחד מן הכינויים האלה (סך הכול — שני טיעונים).

הסבר מדוע כל אחד מן הכינויים האלה אינו מדויק מבחינה היסטורית.

הצג טיעון אחד בעד השימוש בכל אחד מן הכינויים של מלחמת העצמאות (מלחמת השחרור ומלחמת הקוממיות). בסס את טיעוניך על עובדות היסטוריות

הכינוי : מלחמת השחרור :

שחרור מן המנדט הבריטי שהפך לכיבוש ללא הגבלת זמן. הכובש לא תמיד הסביר פנים לישוב היהודי (מאבק בעקורים, פגיעה בהתיישבות). המלחמה הייתה שיאו של מאבק שהחל ב־1945 ואף קודם, והיא שהביאה לזירוז הפינוי הבריטי ולשחרור מן הכובש המנוכר, ששיתף פעולה לא פעם עם הערבים (מסירת נקודות מפתח, אייבטחות דרכים שבגללן קרו אסונות ב"שיירות").

הכינוי : מלחמת הקוממיות :

בעקבות ההצלחות הצבאיות במלחמה, בן־גוריון והנהגת היישוב האמינו כי אפשר להקים מדינה, והחליטו להכריז על הקמת מדינה יהודית ריבונית בארץ־ישראל.

הסבר מדוע כל אחד מן הכינויים אינו מדויק מבחינה היסטוריתהכינוי : מלחמת השחרור :

המלחמה לא הובילה לשחרור. הבריטים כבר ויתרו לפני כן על שליטה בארץ (שאלת ארץ־ישראל נמסרה לאו"ם).

הכינוי : מלחמת הקוממיות :

הקוממיות לא התחילה במלחמה זו ואינה מייחדת אותה. היא באה לידי ביטוי בכל עלייה ובכל התיישבות החל בעלייה הראשונה. בכל מאבק מדיני. בכל מפעל רוחני/כלכלי ובכל ארגון שקם.

ראה פירוט : פעיל, עצמאות תש"ח-תש"ט, עמ' 13-15

שימו לב!

- המושג טיעון בהיסטוריה כולל הצגת עמדה וביסוסה על מאורעות היסטוריים או ערכים. יש לתרגל עם התלמידים כתיבת טיעון.

נושא 5 — אל מול עולם חדש: לבטים ומגמות בעידן האמנציפציה

כולל הערות בעקבות תשובות התלמידים

פרק ראשון

17. יהודי החצר

- א. הצג את מעמדם החוקי, את מעמדם החברתי ואת תפקידיהם של יהודי החצר.
הצג דילמה אחת של יהודי החצר.
- ב. הצג שני מקורות ראשוניים (מקורות כתובים או חפצים) המלמדים על אורח החיים של יהודי החצר.
הסבר מה אפשר ללמוד מכל אחד מן המקורות האלה על אורח החיים של יהודי החצר.

יהודי החצר

א. הצג את מעמדם החוקי של יהודי החצר

- מעמד של "יהוד חסות" / יהודים נסבלים / יהודים בחסות המלך.
 — הותר להם לגור בעיר ולעסוק בתחומים שהיו חסומים בפני יהודים.
 — ליהודי החצר היו זכויות יתר. לדוגמה — הם הורשו לגור בערים שיהודים גורשו מהן, וניתנו להם זכויות כלכליות.

הצג את מעמדם החברתי של יהודי החצר

- יהודי החצר היו יהודים בודדים ששימשו סוכנים אישיים של שליטים בגרמניה.
 — הם לא השתייכו למעמד האצולה לכן היו בעלי ברית נאמנים.
 — הם היו חלק מן הקהילה היהודית.
 — מעמד חברתי גבוה בחברה היהודית. לעיתים שימשו כמנהיגי הקהילות ונציגיהן בפני השלטונות.
 — חלקם ניצלו את מעמדם לטובת עצמם בלבד והפכו לעילית מתנכרת ושנואה.

הצג את תפקידיהם של יהודי החצר

- אספקת ציוד לצבא.
 — אספקת מוצרי מותרות לחצר המלך.
 — אספקת אשראי לקופת המלוכה.
 — היו יהודי חצר שהיו אחראים על גביית מיסים.
 — היו יהודי חצר שהיו אחראים על הטבעת מטבעות.
 — היו שמילאו שליחויות דיפלומטיות.

הצג דילמה אחת של יהודי החצר

- לבוש: יהודי החצר הסתובבו בחצרות המלכים והחברה הגבוהה, והרגישו שבגדיהם המסורתיים אינם מכובדים וראויים לחברה זאת. הייתה להם דילמה, אם לשמור על הלבוש המסורתי, שאולי הפריע להתקדמותם, אך קשר אותם לחברה היהודית שהשתייכו אליה, או להידמות בלבושם לסביבה ולוותר על הזהות היהודית הבולטת.
- זקן: הייתה להם דילמה עד כמה להידמות לחברה הנוצרית במראה החיצוני שלהם, ועד כמה לשמור על הופעתם היהודית ועל מצוות התורה. על פי התורה, אין לגלח את הזקן והפאות, אך

הופעה זו הייתה חריגה בחברה שבה הסתובבו יהודי החצר. היה עליהם להכריע בין עברה על מצוות התורה והידמות לחברה הנוצרית שתאפשר להם להתקדם יותר, או לשמור על התורה במחיר של עיכוב בהתקדמות בחברה.
[אפשר לקבל גם: עד כמה להשתלב בחברה הנוצרית]

ראה פירוט: אטקס, אל מול עולם חדש, עמ' 10-20.

- ב. הצג שני מקורות ראשוניים המשקפים את אורח החיים של יהודי החצר. הסבר מה אפשר ללמוד מכל אחד מן המקורות האלה על אורח החיים של יהודי החצר**
- יומנים: אפשר ללמוד על חייהם של יהודי החצר מתוך כתביהם. לדוגמה — היומן של גליקל האמל, שהשתייכה לחברה של יהודי החצר. מקטעי היומן אפשר ללמוד על אורח החיים שלה.
 - כתבים של רבנים בני התקופה: אפשר ללמוד מתוכם על חייהם של יהודי החצר, ועל הביקורת שהייתה עליהם בחברה היהודית.
 - חפצים: כלי בית מעוטרים כמו ספלים ומגשים מהודרים. מהם לומדים על המעמד הגבוה של יהודי החצר, אבל גם על דבקותם ביהדות — הרבה מן המוטיבים המצוירים על הכלים הם מוטיבים יהודיים. ייבאו את התרבות הסובבת לחברה היהודית.
 - תשמישי קדושה: לדוגמה — ארון קודש קטן מעוטר. מחפצים אלו לומדים שיהודי החצר אומנם דמו לחברה הנוצרית בראויותנות, אך לא נטמעו בה אלא נתנו לה גוון יהודי.
 - דיוקנאות של יהודי החצר: מעצם ציור הדיוקנאות אפשר ללמוד על מעמדם הגבוה. מעיון בלבוש ובמראה אפשר ללמוד עד כמה היהודי המצויר נטמע בחברה הנוצרית ועד כמה דבק בהופעה החיצונית היהודית.
 - תמונות מספרים: מגילה מעוטרת / הגדה של פסח — חלק מתרבות הברוק, אבל עם גוון יהודי. לא היטמעות בחברה אלא אימוץ של חלקים מן התרבות.

ראה פירוט: אטקס, אל מול עולם חדש, עמ' 14-35.

שימו לב!

- **דילמה היא התלבטות בין שני צדדים. יש להרגיל את התלמידים להציג את נושא הדילמה ואת שני הצדדים של ההתלבטות.**
- **נושא 'היהודים בתקופת האמנסיפציה' נלמד באמצעות מקורות רבים – ראשוניים ומשניים. יש להפנות את תשומת לב התלמידים לסוגי המקורות השונים המופיעים בספר הלימוד מהם וכיצד נשאב מהם המידע ההיסטורי.**

18. משה מנדלסון — בן בית בשני עולמות

א. קרא את שני הקטעים שלפניך — האחד ממכתב שכתבה אשתו של מנדלסון, והאחר ממחקר על חייו של מנדלסון — וענה על השאלות שאחריהם.

<p>בהיותו כבר נשוי, כאשר ביקרו אותו חבריו ביום שישי לפנות ערב, היה מנדלסון מתנצל כשעה לפני שקיעת החמה ומכריז: "גבירותי ורבותי! אני סר אל החדר הסמוך רק כדי לקבל את פני השבת, ובמהרה אצטרף אליכם [...]".</p> <p>פעם כתב ללסינג: "מחר שבת ולכן לא אוכל לבוא אליך... אם אתה שאינך מחויב לשמור על השבת, יכול, אנא בוא לכאן".</p> <p>(ע' אילון, רקוויאם גרמני, דביר, 2004, עמ' 43)</p>	<p>בעייה בערלין עש"ק [ערב שבת קודש], י"ג תמוז תקל"ז [1777]</p> <p>למשה היקר שלום!</p> <p>אני מקווה שתקבל את מכתבי כשאתה בקניגסברג שמח וטוב לב. אנו כולנו, תודה לאל, בקו הבריאות וליבנו טוב...</p> <p>כיצד עובר עליי הזמן? [...] שתינו קפה וריכלנו על הלהקה הצרפתית והלהקה הגרמנית. כולם טענו שמי שנותן לשחקנים עלובים כל כך למצוא חן בעיניו — ראוי לכך. ומה אתה חושב עשינו אחרי הקפה, משה היקר? אנו הנשים הפתיות הלכנו לקומדיה הצרפתית, והגברים הלכו ללהקה הגרמנית. והמצחיק הוא שכולנו נהנינו. אני אפילו אעשה מאמץ ללכת לשם עם הילדים, ואני מאמינה שזה יועיל מאוד לילדינו. ברענדל הבינה את עלילת הקומדיה ורייקל תעשה מאמץ עכשיו ללמוד ולהבין, ולפחות היום היא יושבת כשספר צרפתית בידיה.</p> <p>(בתוך: ע', אטקס [עורך], אל מול עולם חדש, האוניברסיטה העברית בירושלים והאגף לתוכניות לימודים במשרד החינוך, תשס"ה, עמ' 43)</p>

28

על פי הקטעים ועל פי מה שלמדת, **הסבר** את ההתמודדות של מנדלסון עם המתח בין שני העולמות. בתשובתך התבסס על שלוש דוגמאות.

ב. **הצג** שלוש סיבות להתערערות האיזון בין שני העולמות, שדגלו בו מנדלסון ובני חוגו, לאחר זמן קצר בלבד.

הסבר דרך אחת שהציע הרש"ר הירש כדי לשמור על האיזון בין שני העולמות לאורך זמן.

משה מנדלסון — בן בית בשני עולמות

א. **על פי הקטעים ועל פי מה שלמדת, הסבר את ההתמודדות של מנדלסון עם המתח בין שני עולמות** המתח הבא לידי ביטוי בחייו של מנדלסון הוא המתח בין השתלבות בחברת המשכילים הלא־יהודית ובין שייכותו לעולם היהודי. "אדם בצאתך ויהודי באוהלך". מנדלסון האמין כי אפשר להיות גם משכיל וגם יהודי ולא צריכה להיות סתירה בין השניים.

דוגמאות למתח: שני שמות משפחה — יהודי וגרמני / תחומי עיסוק — פילוסופיה ותורה / שימוש בשתי שפות — גרמנית ועברית / הקפדה על מצוות בחברת המשכילים הנוצרים / תרגום התורה לגרמנית.

ראה פירוט: אטקס, אל מול עולם חדש, עמ' 38-45.

ב. הצג שלוש סיבות להתערערות האיזון בין שני העולמות, שדגלו בו מנדלסון ובני חוגו, לאחר זמן קצר

בלבד

- היהודים חשו שהם צריכים להוכיח שהם חלק מן החברה התרבותית הנוצרית כדי להצליח להתקבל אליה. הם השקיעו מאמץ רב כדי להשיג לשליטה מושלמת בגרמנית ובהשכלה, ובתוך כך זנחו את לימודי היהדות.
- מנדלסון עצמו ובני חוגו קיבלו חינוך יהודי מסורתי, אך ילדיהם לא קיבלו חינוך כזה, ולכן התרחקו מן החברה היהודית.
- הדגש על הערכים היהודיים המופשטים ולא על המצוות המעשיות הרחיק אותם מן היהדות.
- השליטים האבסולוטיים פגעו באוטונומיה של הקהילות היהודיות שסמכותן התערערה.

הסבר דרך אחת שהציע הרש"ר הירש כדי לשמור על האיזון בין שני העולמות לאורך זמן

- הרש"ר הירש דגל בהסתגרות מסוימת, ולא בפתירות מלאה לסביבה, וקרא להקים קהילות נפרדות ולטפח את "גאוות היחידה", וכך להקטין את ההשפעה הלא-יהודית.
- הרש"ר הירש לא הפריד בין החוץ לפנינים. הוא הדגיש טיפוח של חיי הדת הקהילתיים וטען שהיהדות היא חלק מן הערכים האוניברסליים.
- טיפוח הצד האמוני והאידיאולוגי ביהדות — הרש"ר הירש עסק הרבה בטעמי המצוות וקשר אותן לערכים הומניסטיים, כך היהדות לא הייתה נפרדת מההשכלה אלא חלק ממנה. זהות אחת.

ראה פירוט: אטקס, אל מול עולם חדש, עמ' 53-55, 97-100.

שימו לב!

'הסבר' זוהי מטלה הדורשת פעמים רבות יצירת קשר בין שני ענייניים. מומלץ להיעזר במילת הקישור 'כי' או 'בכך' כדי לבטא קשר זה.

19. בחר בשניים מן האישים האלה :

— נפתלי הרץ וייזל

— החתם סופר

— יהודה לייב גורדון (יל"ג)

ציין באילו אישים בחרת. בנוגע לכל אחד מהם הצג את הרקע ההיסטורי לפעילותו. הסבר כיצד הוא הציע להתמודד עם אתגרי תקופתו. בתשובתך התבסס על עובדות היסטוריות.

הצג בנוגע לכל אחד משני האישים שבחרת את הרקע ההיסטורי לפעולותיו הסבר כיצד הוא הציע להתמודד עם אתגרי תקופתו. בתשובתך התבסס על עובדות היסטוריות

— נפתלי הרץ וייזל:

ממשכילי ברלין במחצית השניה של המאה ה-18. חיבר את הקונטרס "דברי שלום ואמת" בו הציג את החידוש העקרוני בהשקפת העולם של המשכילים היהודים בנוגע למעמד של תרבות ישראל ולמעמד של התרבות הסובבת. הוא טען כי העיסוק במדע ופילוסופיה — "תורת האדם" — הוא בעל ערך ואינו סותר את היהדות. להיפך, לימוד זה הכרחי ליהודים ויאפשר להם לחזור לתפארתם.

— החתם סופר:

ר' משה סופר. גדל בגרמניה ועזב אותה בגיל 19. היה רב של כמה קהילות. בראשית המאה ה-19 היה הרב של קהילת פרשבורג בהונגריה והקים בה ישיבה. התמודד עם התנועה הרפורמית — הרעיונות שלה והשינויים שביקשו הרפורמים לעשות במסורת היהודית. דרכו הייתה להתנגד לשינויים — חדש אסור מן התורה — להחמיר, להסתגר ולשמור על החומות.

— יהודה לייב גורדון (יל"ג):

נחשב לראש המשוררים העבריים בתקופת ההשכלה. הרבה לתקוף בכתביו את החברה המסורתית וקרא לערוך תיקונים בדת. דבק ברעיונות ההשכלה גם נוכח הפרעות ביהודי רוסיה. הוא חשב כי היהודים צריכים להשתלב בחברת המשכילים הרוסים — ללמוד ולהבין רוסית, ולהיות חלק מן התרבות הרוסית, אך אל להם לוותר על זהותם היהודית אלא ללמוד עברית ולכתוב בעברית.

ראה פירוט: אטקס, אל מול עולם חדש, עמ' 65-66, 80-84, 107-110.

20. **הסבר את התהליך שבעקבותיו צמחה התנועה הלאומית היהודית במערב אירופה ואת התהליך שבעקבותיו היא צמחה במזרח אירופה.**

הסבר את ההבדל בין הלאומיות הציונית ובין הלאומיות האוטונומיסטית שהציע שמעון דובנוב.

הסבר את התהליך שבעקבותיו צמחה התנועה הלאומית היהודית במערב אירופה

לאחר שהניסיון להשתלב בחברה הסובבת ולהשיג שוויון נדחה, פנו היהודים לפתרון אחר — הלאומיות. כל עוד האמינו שיוכלו להשיג שוויון ולהשתלב בחברה ניסו היהודים לפעול בדרך זו. כשהבינו שלא ישיגו שוויון, בגלל אנטישמיות, ההוגים פנו ללאומיות.

הסבר את התהליך שבעקבותיו היא צמחה במזרח אירופה

פנו ללאומיות בעקבות הפוגרומים, וההבנה שלא יוכלו להמשיך לחיות כך.

הסבר את ההבדל בין הלאומיות הציונית ובין הלאומיות האוטונומיסטית שהציע שמעון דובנוב

הציונות שללה את הישיבה בנכר והתמקדה בשיבת היהודים לארץ־ישראל, ואילו הלאומיות האוטונומיסטית הדגישה את הצורך באוטונומיה לאומית של היהודים, לאו דווקא בארץ־ישראל, ואפילו לא במדינה משלהם. לשיטתם, הלאומיות היהודית לא צריכה להיות תלויה בטריטוריה.

ראה פירוט: אטקס, אל מול עולם חדש, עמ' 235-239, 243-244.

שימו לב !

השאלה מתייחסת ל'תהליך היסטורי' – תהליך מהווה שינוי הדרגתי ויש להתייחס לכך בתשובה – מה היה ומה השתנה.

נושא 6 — תולדות ארצות הברית

כולל הערות בעקבות תשובות התלמידים

פרק ראשון

21. ההגירה לארצות הברית

- א. קרא את הקטע שלפניך מדברי המייסדים של הארגון היהודי "ברית חינוך", וענה על השאלות שאחריו.

[...] אנחנו חייבים ללמד את בן המהגרים לשמור על בריאותו, כדי שיהיה חזק מבחינה גופנית. לאחר מכן עלינו להעניק לו את השליטה בשפה האנגלית. כדבר שלישי עלינו להעניק לו חינוך אינטלקטואלי, ככל שמרשה הזמן המוגבל העומד לרשותו. ואז אנחנו צריכים ללמד את הילד כיצד לשחק, ועלינו ללמד אותו את החובות והזכויות של אזרח אמריקני. כל הדברים הללו כלולים בחינוך ההולם לבן המהגרים.

[...] עליו להיפטר ממוזרויות בלבוש, בדיבור ובהתנהגות. מוזרויות המרחיקות מעליו את שכניו. למשל יש לבטא את האנגלית בבירור ובבהירות. מבטא אנגלי רע, אף שהוא שולי כשלעצמו, עלול להיות אבן נגף בדרכו של צעיר המבקש להתקדם. כובעים אין לחבוש כלל. צריך לעזור ליהודי להפוך חלק מהקהילה [האמריקנית]. רוב הדברים הם אומנם מנהגים חיצוניים בלבד, אך באמצעותם אפשר להגיע לתוצאות.

(י' פלורסהיים, תולדות ארצות הברית, מרכז זלמן שזר, 2008, עמ' 19)

- על פי הקטע, **הצג** את המטרה של מייסדי "ברית חינוך" בקליטת המהגרים היהודים.
- הסבר** מדוע נוסדו בארצות הברית ארגונים לקליטת מהגרים.
- הצג** שתי דוגמאות ל"מחיר" של תהליך הקליטה שרצו לקדם אנשי "ברית חינוך".
- ב. **הצג** הבדל אחד בין המהגרים היהודים בגל ההגירה הראשון לארצות הברית (1880-1607) ובין המהגרים היהודים בגל ההגירה השני (1880-1924).
- הסבר** את המתח שיצר הבדל זה.
- ג. **הצג** שלושה הבדלים אחרים, שאינם קשורים ליהודים, בין המאפיינים של גל ההגירה הראשון ובין המאפיינים של גל ההגירה השני.

ההגירה לארצות הברית

- א. על פי הקטע, **הצג** את המטרה של מייסדי "ברית חינוך" בקליטת המהגרים היהודים המטרה שלהם הייתה שהמהגרים היהודים ייטמעו מהר ככל האפשר בחברה האמריקנית, ושהם יוותרו על כל המנהגים שהביאו מארצות מוצאם. אמריקניזציה מהירה.

הסבר מדוע נוסדו בארצות הברית ארגונים לקליטת מהגרים

מהגרים התקשו להיקלט בחברה הזרה, השלטון לא טיפל בקליטה וקשיים רבים התעוררו בהשתלבות המהגרים בחברה. לכן קמו ארגונים פרטיים, רובם על בסיס מוצא משותף, כדי להקל על תהליך זה.

הצג שתי דוגמאות ל"מחיר" של תהליך הקליטה שרצו אנשי "ברית חינוך" לקדם

—	ויתור על מנהגים
—	ויתור על שפת אם
—	לעיתים, ויתור על דת
—	הדחקה של הזהות המקורית
—	לעיתים, שינוי שם
—	הדחקה של היסטוריה ומורשת

ב. הצג הבדל אחד בין המהגרים היהודים בגל ההגירה הראשון ובין המהגרים היהודים בגל ההגירה השני. הסבר את המתח שיצר הבדל זה

רפורמים מגרמניה מול אורתודוקסים ממזרח אירופה: היהודים הוותיקים בארצות הברית היו ברובם רפורמים. הם השתלבו בחברה האמריקנית בהופעתם החיצונית ובערכים שלהם. הם היו רחוקים מן ההלכה ומן המסורת. המהגרים היהודים החדשים היו יהודים אורתודוקסים ברובם. הם התלבשו אחרת, נראו זרים ונתפסו כפרימיטיביים. הוותיקים חששו שהמהגרים יגרמו לגל של אנטישמיות בגלל זרותם.

ראה הפירוט: פלורסהיים, תולדות ארצות הברית, עמ' 16-21.

ג. הצג שלושה הבדלים בין המאפיינים של גל ההגירה הראשון לארצות הברית (1880-1607) ובין המאפיינים של גל ההגירה השני (1880-1924)

—	מספר המהגרים: הגל השני היה גדול פי שניים מן הראשון.
—	ארצות המוצא: הגל הראשון — בעיקר מצפון מערב אירופה. הגל השני — ממזרח אירופה.
—	דת: הגל הראשון — פרוטסטנטים בעיקר. הגל השני — קתולים, נוצרים פרבוסלבים ויהודים.
—	תרבות בארץ המוצא: בגל הראשון הגיעו מהגרים מארצות שהייתה בהם מסורת ליברלית דומה לזו שהתפתחה בארצות הברית. בגל השני הגיעו מהגרים רבים ממדינות שלא הייתה בהן מסורת ליברלית. סולם הערכים שלהם היה שונה.
—	[יחס לשתיית אלכוהול].

שימו לב!

- בנושא ארה"ב ישנה התייחסות להגירה באופן כללי ולהגירת היהודים באופן ייחודי. יש להבדיל בין שני הנושאים ולהתייחס לכל אחד מהם.
- בשאלה בה התלמיד נדרש להציג הבדל עליו להגדיר את נקודת השוואה (התבחין) ורק אח"כ להציג את התוכן של כל אחד מהמושגים.

22. מדיניות החוץ של ארצות הברית

א. הסבר שתי סיבות לחשדנות ששֶׁרָרָה בין ארצות הברית ובין ברית המועצות בשנות הארבעים והחמישים של המאה ה־20.
הצג שני אירועים היסטוריים שבהם בא לידי ביטוי המתח בין הגושים עד שנת 1970.

- ב.** בשנת 1971 אמר הנשיא ניקסון כי "העולם הדו־קוטבי הנוקשה של שנות הארבעים והחמישים מִפְנֵה את מקומו לטובת עידן חדש וגמיש יותר של דיפלומטיה רב־קוטבית".
 (י' פלורסהיים, **תולדות ארצות הברית**, מרכז זלמן שזר, 2008, עמ' 208)
- הסבר** כיצד התהליך שתיאר ניקסון בא לידי ביטוי בפעולה אחת במדיניות החוץ של ארצות הברית בשנות השבעים של המאה ה־20.
- ג. הסבר שתי סיבות לניצחון של ארצות הברית במלחמה הקרה בשנות התשעים של המאה ה־20.**

מדיניות החוץ של ארצות הברית

א. הסבר שתי סיבות לחשדנות ששררה בין ארצות הברית ובין ברית המועצות בשנות הארבעים והחמישים של המאה ה־20

- אידאולוגיות מנוגדות: הסובייטים ראו בקפיטליזם מערכת לא שוויונית ולא מוסרית, הם שאפו להפיץ בעולם את הקומוניזם. האמריקנים ראו בקומוניזם תפיסה המנוגדת לזכויות האדם ולחופש הכלכלי, הם ראו בקומוניזם איום ורצו לעצור את התפשטותו.
- חוסר שיתוף פעולה בעבר: בעבר חברו הסובייטים לגרמניה. כמו כן, בזמן המהפכה ברוסיה שלחה ארצות הברית כוחות לעזרת מתנגדי המהפכה.
- צעדים צבאיים שעוררו חשדנות בסיום מלחמת העולם השנייה: ברית המועצות כוננה משטרים קומוניסטיים בארצות ששחררה, ולא מיהרה להשיב את הכוחות הצבאיים שלה. ארצות הברית עוררה כעס וחשד כאשר הטילה פצצת אטום בהירושימה, הסובייטים ראו בפצצה איום עליהם.
- ההצטרפות המאוחרת של ארצות הברית למלחמת העולם השנייה יצרה אצל הסובייטים חשדנות.

הצג שני אירועים היסטוריים שבהם בא לידי ביטוי המתח בין הגושים עד 1970

- משבר ברלין: ברית המועצות מנעה כניסה של המערב למערב ברלין אף על פי שבתום מלחמת העולם השנייה הוסכם שחלק זה שייך למערב.
- בתגובה — שלחה ארצות הברית רכבת האווירית למערב ברלין, כדי למנוע השתלטות של ברית המועצות.
- הקמת נאט"ו: ברית צבאית בין 12 מדינות שהכריזו כי התקפה על אחת מהן תיחשב התקפה על כולן, והן יבואו לעזרת המדינה המותקפת.
- מלחמת קוריאה: התערבות של ארצות הברית באסיה בניסיון לבלום את הקומוניזם.
- משבר קובה: הסובייטים הקימו בסיסים לטילים גרעיניים בחופי קובה. ארצות הברית הטילה הסגר ימי על קובה. בסופו של דבר הגיעו להסכם.
- מלחמת וייטנאם — התערבות של ארצות הברית באסיה כדי למנוע התפשטות של הקומוניזם.

- ב.** הסבר כיצד התהליך שתיאר ניקסון בא לידי ביטוי בפעולה אחת של ארצות הברית בשנות השבעים
- ביקור של ניקסון במוסקבה והסכמה בין המעצמות בנוגע להגבלת הנשק הבליסטי הבין יבשתי, וצמצום הנשק הגרעיני, פעילות למניעת סכסוכים בין־לאומיים והרחבת המסחר בין ברית המועצות לארצות הברית.

— התקרבות לסיך וצירופה לאו"ם.

ג. הסבר שתי סיבות לניצחון של ארצות הברית במלחמה הקרה בשנות התשעים של המאה ה־20

- "מלחמת הכוכבים" — תוכנית להצבת נשק להגנה נגד טילים בחלל. מערכת הגנה שאפתנית ויקרה זו הייתה אמורה להגן על המדינה, בעוד היא תוכל להמשיך לתקוף. הניסיון של ברית המועצות לפתח תוכנית דומה חשף את חולשתה הכלכלית.
- קושי בביצוע הרפורמות שהנהיג גורבצ'וב במטרה לאפשר חופש כלכלי מסוים, חשפו את החולשה של השיטה הסובייטית.
- התפוררות הגוש הסובייטי והתפרקות ברית המועצות: מדינות במזרח אירופה שהיו קומוניסטיות כוננו משטרים חופשיים יותר. חומת ברלין הופלה.

ראה פירוט: פלורסהיים, תולדות ארצות הברית, עמ' 179, 188-200, 209-210.

שימו לב!

- יש לשים לב שהתלמידים ילמדו גם נושאים המופיעים בסוף חומר הלימוד.

פרק שני

35

23. הצג הבדל אחד גאוגרפי או כלכלי בין מדינות הצפון ובין מדינות הדרום בארצות הברית.

הסבר כיצד הבדל זה הוביל לפיצול ביניהן.

הצג שתי סיבות לביטחון של מדינות הדרום שהן ינצחו במלחמת האזרחים.

הצג שתי סיבות לביטחון של מדינות הצפון שהן ינצחו במלחמה הזאת.

הצג הבדל אחד גיאוגרפי או כלכלי בין מדינות הצפון ובין מדינות הדרום בארצות הברית. הסבר כיצד הבדל זה הוביל לפיצול ביניהן

— בדרום יש שטחים מישוריים נרחבים, והצפון הררי יותר.

— בדרום מזג האוויר חם יותר.

לכן בדרום היו תנאים מצוינים להתפתחות של חקלאות, ולא התפתחה בו תעשייה וערים גדולות. בצפון התפתחה תעשייה.

— בצפון התפתחה תעשייה מכיוון שהתושבים שם לא יכלו להתבסס על חקלאות.

בגלל התפתחות החקלאות בדרום, הובאו לשם עבדים שהיו כוח עבודה זול. בצפון לא הובאו עבדים / התפתחה אידאולוגיה השוללת החזקת עבדים.

— בצפון התפתחו ערים גדולות בגלל התעשייה, שאוכלוסייתן השפיעה על החלטות כלכליות שונות — כמו היכן יעברו מסילות הרכבת.

הסבר שתי סיבות לביטחון של מדינות הדרום שהן ינצחו במלחמת האזרחים.

— מסורת צבאית מפותחת. תושבי הדרום היו מאומנים ברכיבה על סוסים ובעלי ניסיון צבאי.

— מכיוון שהצפון הוא התוקף, קווי האספקה של הדרום היו קצרים יותר.

— חיילי הדרום יגנו על אדמתם — מוטיבציה גבוהה.

— חיילי הדרום יילחמו באזורים ובתנאים מוכרים.

- הצג שתי סיבות לביטחון של מדינות הצפון שהן ינצחו במלחמה :**
- אוכלוסייה גדולה יותר — יותר חיילים.
 - יתרון כלכלי שיאפשר גיוס משאבים למלחמה.
 - תעשייה מפותחת שאפשרה ייצור נשק ותחמושת.
 - יותר מסילות ברזל — אפשרות להעביר כוחות וציוד.
 - מוסדות המדינה היו בידיהם.

ראה פירוט : פלורסהיים, תולדות ארצות הברית, עמ' 59-60, 76.

24. **הצג שלושה גורמים מתחומים שונים שסייעו להתפתחות המהירה של כלכלת ארצות הברית לאחר מלחמת האזרחים.**
- הסבר כיצד אחד מן הגורמים שהצגת גם יצר קושי עבור הפועלים הפשוטים.**

הצג שלושה גורמים מתחומים שונים שסייעו להתפתחות המהירה של כלכלת ארצות הברית לאחר מלחמת האזרחים

- גידול אוכלוסין : הגדלת כוח אדם. לבעלי העסקים היו פועלים רבים וזולים, והם יכלו להתפתח.
- כלכלה : המלחמה יצרה ביקוש לייצור המוני של מזון, ביגוד ונשק. זה הביא להתפתחות התעשייה.
- מדיניות הממשל : שוק חופשי, מינימום התערבות של הממשל.
- חדשנות טכנולוגית : מיכון. מכוונות נותנות תפוקה גבוהה בזמן מועט. הצורך בבעלי מלאכה מיומנים פחת.

36

הסבר כיצד אחד מן הגורמים שהצגת גם יצר קושי עבור הפועלים הפשוטים

- גידול אוכלוסין : הגידול במספרי מבקשי העבודה גרם להורדת שכר העבודה.
- מדיניות הממשל : לא התערב גם כשנוצרו משברים. לא דאג לזכויות העובדים.
- חדשנות טכנולוגית : עבודה טכנית ומשעממת / פחות מועסקים.

ראה פירוט : פלורסהיים, תולדות ארצות הברית, עמ' 110-112, 116-117

שימו לב!

בשאלה התלמיד התבקש להציג גורמים מתחומים שונים. כדאי להרגיל את התלמידים להתייחס למושג "תחום" ולהכיר הגדרות של תחומים שונים בהיסטוריה.

נושא 7 — יפן המודרנית

פרק ראשון

25. מלחמת רוסיה-יפן

לפניך קריקטורה שפורסמה בעיתון "ברוקלין איגל" בתאריך 17 בפברואר 1904, בזמן מלחמת רוסיה-יפן. עיין בקריקטורה, וענה על השאלות שאחריה.

(bklyn.newspapers.com)

- א.** על פי מה שלמדת, הצג שניים מן המהלכים של יפן במלחמה נגד רוסיה בשנת 1904. הסבר כיצד אחד מן המהלכים שהצגת בא לידי ביטוי בקריקטורה. בתשובתך התייחס לשני רכיבים בקריקטורה.
- ב.** לדעתך, איזו מלחמה הייתה משמעותית יותר עבור יפן — מלחמת רוסיה-יפן (1904-1905) או מלחמת סין-יפן הראשונה (1894-1895)? נמק את תשובתך באמצעות עובדות היסטוריות הנוגעות להבדלים בין המלחמות (שני הבדלים).

מלחמת רוסיה — יפן

- א.** על פי מה שלמדת, הצג שניים מן המהלכים של יפן במלחמה נגד רוסיה בשנת 1904
- מחלוקת בנוגע לשליטה בקוריאה ובמנצ'וריה.
 - התקרבות של קוריאה לרוסיה.
 - הרוסים קיבלו מסין זיכיונות במנצ'וריה.
 - התיעוש של יפן יצר מתחים חברתיים. איכרים וסמוראים חשו מקופחים. השלטון האמין שניצחון צבאי ישכך את התסיסה החברתית.
- הסבר כיצד אחד מן המהלכים שהצגת בא לידי ביטוי בקריקטורה. בתשובתך התייחס לשני רכיבים בקריקטורה**
- קוריאה מוצגת בתור גשר.
 - על הגשר עובר חייל יפני במדים ובנשק מערביים — הדרך להיות מעצמה.
 - הקוריאני לבוש בגדים מסורתיים והיפני מדים מערביים — יפן מתקדמת ותביא קידמה.
 - היפני עומד זקוף — עליון על עמי אסיה.
 - החייל היפני דורך על קוריאה — יפן דורסת מדינות אחרות והופכת לאימפריה.
- ראה פירוט: שילוני, יפן המודרנית, עמ' 119-121.

ב. יש הטוענים כי מלחמת רוסיה-יפן (1904-1905) הייתה משמעותית יותר עבור יפן ממלחמת סין-יפן הראשונה (1894-1895). חווה דעתך על טענה זו. נמק את תשובתך באמצעות עובדות היסטוריות הנוגעות להבדלים בין המלחמות (שני הבדלים)

אפשרות אחת: הטענה מוצדקת. במלחמת רוסיה-יפן יפן הגיעה להישגים חסרי תקדים:

- ברית עם מעצמה זרה — אנגליה. אנגליה הכירה בכוחה של יפן וכרתה עמה ברית למרות עקרון "הבדידות המזהרת" שלה. זה השפיע על מעמדה הבין לאומי של יפן. במלחמה נגד סין יפן לא זכתה לתמיכת המעצמות.
- התמודדות מול מדינה מערבית, ולא רק אסייתית. במלחמה נגד סין יפן נשארה בזירה האסייתית, לא הוכיחה שהיא יכולה להתמודד מול מעצמה מערבית.
- מלחמה מודרנית ראשונה — משמעותית לא רק ליפן אלא לעולם כולו, שעמד לפני תקופה של מלחמות מודרניות. הציוד בו השתמשו ושיטות הלחימה היו מודרניות, בשילוב שיטות מסורתיות (הובלת ציוד בעגלות קטנות).
- למרות שיפן לא השיגה את כל מטרותיה, מעמדה של יפן בעולם השתפר בעקבות מלחמת רוסיה-יפן, דבר שלא קרה במלחמת קוריאה.

אפשרות שנייה: הטענה אינה מוצדקת. במלחמת רוסיה-יפן יפן לא השיגה את מטרותיה — היא לא זכתה לשלל טריטוריאלי וכספי, בעוד במלחמת סין-יפן הראשונה יפן השיגה את מטרותיה — הגיעה להישגים טריטוריאליים, קיבלה פיצוי כספי, והשפילה את סין הגדולה.

38

ראה פירוט: שילוני, יפן המודרנית, עמ' 121-141.

26. יפן במלחמת העולם הראשונה

- א. הצג את המניע של יפן להצטרף למלחמה בחזית בסין ואת המניע להצטרפותה בחזית בסיביר.
 - הצג את המטרות שיפן השיגה בחזית בסין ואת המטרות שלא הצליחה להשיג.
 - הצג את המטרות שיפן השיגה בחזית בסיביר ואת המטרות שלא הצליחה להשיג.
- ב. יפן השתתפה בוועידת השלום בפריז שנערכה בסיום מלחמת העולם הראשונה.
 - הצג שני הישגים של יפן בוועידה.
 - הסבר מדוע למרות ההישגים, הרגישו היפנים שמעמדם אינו שווה למעמדן של מעצמות המערב.

יפן במלחמת העולם הראשונה

א. הצג את המניע של יפן להצטרף למלחמה בחזית סין

הצטרפות למלחמה לצד בריטניה וניסיון להשתלט על סין — יפן רצתה להגביר את אחיזתה בסין, למצב את עצמה נגד גרמניה ולקבל מעמד בין-לאומי באמצעות הקשר עם בריטניה.

ואת המניע להצטרפותה בחזית סיביר

יפן רצתה להסיח את דעת הקהל ממהומות האורז, ונלחמה בקומוניסטים ברוסיה.

הסבר אילו מטרות השיגה יפן בחזית סין ובאילו נכשלה

מטרות שהושגו: השתלטות על חצי האי שנדונג, הגשת מסמך התביעות לסיין. סין נאלצה להכיר בעליונות יפן.

מטרות שלא הושגו: לא הושגה צמיחה כלכלית בעקבות המלחמה. כמו כן נפגעו יחסי סין-יפן, וכן יחסייה של יפן עם המערב, שנעשה חשדן כלפי יפן.

אילו מטרות היא השיגה בחזית סיביר ובאילו נכשלה

מטרות שהושגו: כיבוש צפון מנצ'וריה וחצי האי סחאלין.

מטרות שלא הושגו: בסופו של דבר הצבא הרוסי ניצח, למרות ההצלחה החלקית של יפן. בנוסף, ההצלחה גבתה מחיר כבד — הרוגים רבים, עלות כלכלית גבוהה, הגברת החשדנות של המערב כלפי יפן.

ראה פירוט: שילוני, יפן המודרנית, עמ' 156-166.

ב. הצג שני הישגים של יפן בוועידה

— מעצמות המערב הכירו ביפן כמעצמה.

— יפן קיבלה מושב קבוע במועצת חבר הלאומים.

— לפי דרישה של יפן המעצמות לא הכירו בזכות של קוריאה להגדרה עצמית והכירו בעמדות של יפן במזרח אסיה (השוואת מעמד האימפריאליזם היפני לאימפריאליזם האירופי).

הסבר מדוע למרות ההישגים הרגישו היפנים שמעמדם אינו שווה למעצמות המערב.

המעצמות סירבו לדון בהצעה להכללת סעיף שוויון בין הגזעים באמנת חבר הלאומים. בסופו של דבר הן לא ראו ביפן חברה שוות ערך.

ראה פירוט: שילוני, יפן המודרנית, עמ' 164-156.

פרק שני

27. הצג את שתי המטרות של משלחת איוקורה.
הסבר אם הושגה כל אחת מן המטרות עד סוף המאה ה־19.

הצג את שתי המטרות של משלחת איוקורה

- מטרה דיפלומטית: לשכנע את המעצמות לשנות את החוזים הבלתי שוויוניים שחתמה עליהן ממשלת השווגון בשנת 1858.
- מטרת לימוד: להכיר את המערב עד לדרג הבכיר ביותר כדי לדעת מה כדאי ללמוד ממנו.

הסבר אם הושגה כל אחת מן המטרות עד סוף המאה ה־19.

- המטרה הדיפלומטית הושגה. עד סוף המאה ה-19 בוטלו החוזים הלא שוויוניים.
- המטרה הושגה. יפן למדה רבות מן המערב ויישמה את מה שלמדה: נפתחו בתי ספר, הובאו מומחים זרים בתחומים שונים (הרסטורציה של מייג'י).
- ראה פירוט: שילוני, יפן המודרנית, עמ' 58-68, 126.

28. הצג שניים מן הגורמים שהביאו את יפן לתקוף את ארצות הברית בפרל הארבור (בדצמבר 1941).
הסבר שתיים מן ההשפעות של תקיפה זו על חזית המזרח הרחוק במהלך מלחמת העולם השנייה.

הצג שניים מן הגורמים שהביאו את יפן לתקוף את ארצות הברית בפרל הארבור (דצמבר 1941)

- הרצון של יפן לנצל את המלחמה באירופה כדי להשתלט על האזורים בדרום-מזרח אסיה שהיו עשירים בנפט ובחומרי גלם.
- ארצות הברית הטילה סנקציות ואיימה על יפן בניסיון למנוע ממנה להשתלט על אזורים אלה, ועל כן החליטו מנהיגי יפן לנהוג בכוח.
- מנהיגי יפן הניחו שהנחתת מכת פתע על ארצות הברית תבטל את יתרונה היחסי של ארצות הברית ותאפשר חיסול הכוח האמריקני בדרום-מזרח אסיה ובמערב האוקיינוס השקט.
- הרצון של יפן לסלק את הקולוניאליזם המערבי, והאמריקנים בראשו, מאסיה, ולהקים את "אזור השגשוג ההדדי של אסיה המזרחית הגדולה".
- היפנים זלזלו בכושר הלחימה של החיילים האמריקנים, ועל כן הניחו שיעלה בידם להביס את האמריקנים אם יחליטו להשיב מלחמה.
- היפנים הניחו שהגרמנים ינצחו את בעלות הברית באירופה, או לפחות יצליחו לרתק אותן לאורך זמן, וכך יוכלו היפנים לפעול בחופשיות במזרח הרחוק.
- היפנים הניחו שיידרשו שנתיים לאמריקנים כדי לשקם את הצי שלהם.

הסבר שתיים מן ההשפעות של תקיפה זו על חזית המזרח הרחוק במהלך מלחמת העולם השנייה

- הרחבת המלחמה לחזית המזרח הרחוק והפיכתה למלחמת עולם: הקיסר הכריז מלחמה על ארצות הברית ובריטניה. היטלר ומוסוליני החליטו לנצל את ההזדמנות והכריזו גם הם מלחמה על ארצות הברית. עם זאת, יפן נמנעה מלהכריז מלחמה על ברית המועצות.

- השתלטות יפנית על דרום-מזרח אסיה וחיסול הקולוניאליזם המערבי במזרח הרחוק: תקיפת שדות התעופה האמריקניים בפיליפינים, כיבוש הרובע הבין-לאומי בשנגחאי, כיבוש הונג קונג, כיבוש מלאיה, כיבוש סינגפור ובורמה מידי הבריטים, כיבוש סומטרה מידי ההולנדים, כיבוש בטאן מידי האמריקנים, כיבוש גינאה החדשה ואיים נוספים באוקיינוס השקט מידי האמריקנים.
- יצירת מראית עין של שלטון עצמאי באזורים שנכבשו: ביטול המשטרים הלבנים, שיתוף האוכלוסייה בניהול המדינה, ביטול השפות האירופיות כשפות רשמיות, הקמת ארגוני נשים ונוער, הענקת עצמאות פורמלית לבורמה ולפיליפינים.
- בפועל — הקמת מדינות בובות שפעלו על פי האינטרסים והציוויים של יפן. שיעבוד של האוכלוסייה, התחזקות המשטרה הצבאית והצבא, ניצול חומרי הגלם וכוח העבודה האנושי לטובת יפן, הנהגת עונשים קולקטיביים חמורים, חטיפת נשים, העברת סינים וקוריאנים ליפן כעובדי כפייה, זלזול בתרבויות המקומיות.

ראה פירוט: שילוני, יפן המודרנית, עמ' 222-231.

נושא 8 — סין המודרנית

פרק ראשון

29. התקוממויות עממיות בסין

א. במאה ה-19 פרצו בסין מרד הטאיפינג ומרד הבוקסרים.

הצג את שתי המרידות.

לדעתך, איזה מרד היה משמעותי יותר לסין? נמק את דעתך על פי עובדות היסטוריות. בתשובתך התייחס להשפעה של כל אחת מן המרידות על סין בטווח הקצר ובטווח הארוך.

ב. הצג את הגורם להפגנה בכיכר טיין אן מן בשנת 1989.

הצג שלושה שלבים במהלך ההפגנה.

התקוממויות עממיות בסין

א. לדעתך, איזה מרד (מרד הטאי-פינג או מרד הבוקסרים) היה משמעותי יותר לסין? נמק את דעתך.

בתשובתך הצג את שתי המרידות והסבר את ההשפעה של כל אחת מהן על סין בטווח הקצר ובטווח הארוך

מרד הטאיפינג: מרד עצום בהיקפו שפרץ בסין בשנת 1851. הנהיגה את המרד קבוצת "הממלכה השמימית של השלום הגדול", בראשות הונג סיו-ציואן. המרד פרץ בגלל המצב של סין אחרי מלחמת האופיום הראשונה וחתימת הסכם ננקינג, ומצב כלכלי ופוליטי קשה של הקיסרות. לבעיות אלה נוספו רעב ופערי מעמדות, ותחושה שההרשאה השמימית נלקחה מן הקיסר, ויותר מכל — המורדים קיוו לסלק את השושלת המנציואית שנתפסה כנטע זר. מנהיג המרד היה נוצרי, מבני מיעוט ההאקה מדרום סין. סביבו התלכדו קבוצות מחבלי דרום סין, גם בני ההאקה וגם קבוצות אחרות. המורדים הבטיחו לקדם רפורמות שיובילו לחלוקת קרקעות שווה ולקדמה טכנולוגית, אך לא הוציאו את התוכניות אל הפועל שכן המרד דוכא על ידי השלטונות בסיוע כוחות זרים.

בטווח הקצר: המרד נכשל כתנועה לאומית-איכרית. המעצמות הזרות התעצמו בסין בעקבות מעורבותן בדיכוי המרד, הרפורמות האגרריות לא הצליחו לצאת לפועל. לא הייתה לתנועה הזו שכבת מנהיגות מבוססת וחייליה התנהגו באופן לא ראוי לאיכרים.

בטווח הארוך: המורדים החלו להפיץ רעיונות, שתנועות אחרות פיתחו בהמשך. לדוגמה: התנועה הקומוניסטית הפיקה לקחים מכישלון המרד, ויישמה אותם בפעילותה — גם בהתנהגות החיילים לאיכרים וגם ברפורמות האגרריות שביצעה.

— תלמיד שכותב שמרד זה היה משמעותי יותר צריך להסביר מדוע השפיע יותר ממרד הבוקסרים. מרד הבוקסרים: אגודת "האגרופים ההרמוניים הצודקים", שבפי זרים נקראה "אגודת הבוקסרים", הייתה קבוצה שמרנית וריאקציונרית שהתחזקה תחת השלטון המנציואי ושאפה לסלק את נציגי המעצמות הזרות מסין (הם רצו לסלק גם את האירופים, היפנים והמנציואים אך הפנו את זעמם נגד הזרים בעיקר כי זכו באהדתה של הקיסרית). הם זעמו על המצב הקשה ששרר בסין — אבטלה ומיסים כבדים, וגם על עצם פתיחת ערי נמל למסחר עם המערב. לפעילותם היו יסודות מיסטיים ומסורתיים עתיקים. התסיסה של הבוקסרים נמשכה במשך שני עשורים, אך התגברה מאוד לקראת סוף המאה ה-19. הבוקסרים פרסמו התבטאויות נגד הקדמה, פגעו במסיונרים ובנציגי מעצמות זרות, ברכבות ואוניות קיטור. צבא גרמניה יצא למאבק נגדם ונציגי המעצמות דרשו מן השלטון הסיני להפסיק את התפרעויותיהם. הקיסרית הפגינה את אהדתה לבוקסרים, בעקבות זאת החלה לחימה בין צבא

הקיסרית לצבאות המעצמות, נערך מצור על רובע הנציגויות הזרות ובסופו של דבר המרד דוכא על ידי הצבאות הזרים והקיסרית נמלטה מן הבירה.

התוצאות המיידיות של המרד: היו הרסניות. נוצרה אנרכיה בצפון סין, נחתם פרוטוקול הבוקסרים שהשפיל את שלטונות סין: סין התחייבה להעניש את האחראים על פעולות האיבה נגד זרים, לא לייבא נשק במשך שנתיים, לבצר על חשבונה את רובע הנציגויות ולהעביר שליטה על מסילת רכבת בין הים לפקינג לידי זרים, ולשלם פיצויים גבוהים.

בטווח הארוך: הביא כישלון המרד להרחבת ההשפעה של הזרים בסין וכן לתופעה של מושלים שלא קיבלו את מרות הקיסר, שפוררה את הממלכה מבפנים. סין הלכה ונפתחה בפני המעצמות האימפריאליות.

— תלמיד שכותב שמרד זה היה משמעותי יותר צריך להסביר מדוע השפיע יותר ממרד הטאי—פינג.

ראה פירוט: שי, ממלחמת האופיום עד יורשי מאו, עמ' 23-25, 43-50, 58-59.

ב. הצג את הגורם להפגנה בכיכר טיין-אן-מן בשנת 1989

— הפגנות מחאה של סטודנטים ואינטלקטואלים שהתחילו לאחר מותו של הו יאו-בנג והתקיימו בחודשים אפריל-מאי 1989. המונים נהרו לכיכר בלב בייגינג כדי להתאבל על מותו והתקבצו ליד המצבה למנהיגי המהפכה. המפגינים קראו לקדם את הרעיונות של הו, שסימל את מדיניות הדלת הפתוחה.

הצג שלושה שלבים במהלך ההפגנה

— ההפגנות התעצמו והמפגינים הציגו דרישות לשלטון, בין השאר בתחום המלחמה בשחיתות וחירויות הפרט. המפגינים הצהירו שלא יעזבו את הכיכר. מנהיגי הסטודנטים דרשו לסלק את דנג סיאו-פינג מהשלטון. עוד ועוד מפגינים הגיעו.

— תנועת המחאה התפשטה לערים נוספות.

— התגובה של השלטון הייתה קשה ושמרנית מאוד — המפגינים הוזהרו שינקטו נגדם באלימות, וחיילי הארמיה ה־38 קודמו לכיוון הבירה. הסטודנטים דרשו הידברות, והיו התנגשויות בין הסטודנטים ובין כוחות הביטחון. המפגינים ניסו לבלום את כוחות הצבא.

— הסטודנטים קיוו לנצל לטובתם את התאריך המתקרב — 4 במאי, ואת ביקורו בסין של גורבצ'וב, שליט ברית המועצות, שסימל שינוי ופתיחות.

— ב־4 במאי 1989 הצטרפו להפגנות גם אנשים מחוץ לחוג הסטודנטים. השלטונות חשבו שיש לטפל בהפגנות ביד קשה. המפגינים הקצינו עמדות, חלקם פתחו בשביתת רעב.

— לקראת ה־15 במאי הצטופפו בכיכר כמיליון איש. המנהיגים המתונים (ז'יאו) הגיעו לדבר עם ההמון, המחאה התחילה להתפזר, אך הכוחות שנשלחו לדיכוייה על ידי המנהיגים התקיפים יותר (דנג) כבר היו בדרך. הנאום התוקפני של דנג שודר והתסיס את המפגינים.

— ב־20 במאי הוכרז מצב חירום ונאסרו התקהלויות. מנהיגי הסטודנטים התעמתו עם החיילים.

— הצבא נכנס לכיכר והחל לפגוע באזרחים. ב־4 ביוני נפלה הכיכר לידי הצבא, והתמונות הקשות שודרו בכל העולם. הצבא נהג באכזריות רבה, שהדהימה את דעת הקהל בסין ובעולם. מספר הקורבנות אינו ידוע עד היום. השלטונות החלו לעצור את הפעילים בהפגנות וניסו לטשטש את הידיעות ולהמעיט במספר הקרבנות.

ראה פירוט: שי, ממלחמת האופיום עד יורשי מאו, עמ' 72-74, 164-169.

30. סין בשנות החמישים והשישים

א. קרא את הקטע שלפניך, וענה על השאלה שאחריו.

ההתערבות [של סין בקוריאה] באה בעקבות תחושת איום חזקה שנוצרה בתודעת מנהיגי סין, ובעקבות תחושתם שהם חלוצי האידאולוגיה הסוציאליסטית.
(מעובד על פי א' שי, **ממלחמת האופיום עד יורשי מאו**, זמורה ביתן, 1990, עמ' 124)

על פי הקטע ועל פי מה שלמדת, **הסבר שני** שיקולים של סין הקומוניסטית להתערב במלחמת קוריאה.

לדעתך, האם ההתערבות של סין במלחמת קוריאה הועילה לסיין או פגעה בה? **נמק** את דעתך על פי עובדות היסטוריות. בתשובתך התייחס **לשתיים** מן ההשפעות של ההתערבות של סין במלחמה.

ב. **הסבר שתיים** מן הסיבות לקרע בין סין ובין ברית המועצות בשנות החמישים והשישים של המאה ה-

20 .

הצג שלוש דוגמאות לקרע זה.

סין בשנות החמישים והשישים

א. **על פי הקטע ועל פי מה שלמדת, הסבר את שני השיקולים של סין הקומוניסטית להתערב במלחמת קוריאה**

— תחושת איום חזקה עקב התקדמות צבא ארצות הברית בקוריאה לעבר הגבול עם סין.

— רצון להראות לעולם כי סין מתייצבת בחזית האידאולוגית נגד המערב, ומגינה על הקומוניזם / סוציאליזם.

לדעתך, האם ההתערבות של סין במלחמת קוריאה הועילה לסיין או פגעה בה? נמק על פי עובדות היסטוריות. בתשובתך התייחס לשתיים מן ההשפעות של ההתערבות של סין במלחמה

אפשרות אחת:

ההתערבות בקוריאה הועילה לסיין. היא שיפרה את המעמד הבינלאומי שלה. המעצמות לא יכלו עוד לזלזל בכוחה.

אפשרות שנייה: ההתערבות בקוריאה פגעה בסיין כי המעצמות ראו בה תוקפן ורצו לרסן את כוחה.

השפעות:

— השתתפות סין בהכרעות הנוגעות לאסיה, וביישוב סכסוכים באזור ובזירה הבינלאומית.

— חיזוק הקשר בין סין לברית המועצות.

— חיזוק המעמד הבינלאומי של סין, מכיוון שהושג הסדר לא כפוי ובעקבות מאבקה הדיפלומטי העיקש.

— סין מתחילה לנקוט מדיניות חוץ עצמאית פעילה, ולהתנער מהתלות במוסקבה.

ראה פירוט: שי, ממלחמות האופיום עד יורשי מאו, עמ' 125-140.

ב. **הסבר שתיים מן הסיבות לקרע בין סין ובין ברית המועצות בשנות ה-50 וה-60 של המאה ה-20**

— הקומוניסטים הסינים הלכו בדרך עצמאית מבחינה אידאולוגית, סירבו לקבל את המרות של

מוסקבה, והאשימו את ברית המועצות ברוויזיוניזם. בסיין נשמעה ביקורת על נאום חרושצ'וב

בוועידה ה-20 של המפלגה הקומוניסטית.

— בסיין ראו במאו את המנהיג הקומוניסטי האמיתי.

- סין לא הסכימה עם המדיניות הסובייטית של דוקיום בשלום עם המערב ועם האימפריאליזם, שהנהיגו יורשי סטלין, וראו באימפריאליזם "נמר של נייר" שאין להתפשר עימו.
- סין ראתה בברית המועצות מכשול בדרך לאיחוד סין בגבולותיה ההיסטוריים, משום שברית המועצות החזיקה בשטחים שנקרעו בעבר מסין, ואף לא תמכה בניסיונות סין הקומוניסטית להשתלט על טייוואן.
- סין פיתחה מדיניות חוץ עצמאית, בעיקר בקרב מדינות העולם השלישי.

הצג שלוש דוגמאות לקרע זה

- הסירוב של ברית המועצות לצייד את סין בנשק גרעיני.
- ברית המועצות הפסיקה את הסיוע לסין, והוציאה מסין את יועציה (1960).
- סין פתחה בהפגזות כבדות על איי החוף של טייוואן, בניגוד לעמדתה של ברית המועצות.
- התקפות מילוליות פומביות של סין על ברית המועצות בזירה הבינלאומית.
- תקריות גבול בין שתי המדינות בגזרת האמור והאוסורי.
- תמיכת ברית המועצות בעמדת הודו במלחמה בהימלאיה בין הודו לסין (1962).
- התנגדות סין להתערבות ברית המועצות בנעשה בפולין ובדיכוי המרד בהונגריה (1956), ומתיחת ביקורת חריפה על התערבות ברית המועצות בנעשה בציכוסלובקיה (1968).
- סין התנגדה להסדרים שהביאו לסיום מלחמת וייטנאם.
- הידוק הקשרים עם מדינות קומוניסטיות שנקטו קו עצמאי.

ראה פירוט: שי, ממלחמות האופיום עד יורשי מאו, עמ' 146-147.

פרק שני

31. אהרן שי מתאר בספרו "ממלחמת האופיום עד יורשי מאו" את ראשית תקופת הרפובליקה הסינית במילים האלה:

"לכאורה נמשכה עתה עגלת הרפובליקה הסינית החדשה בידי שני סוסים אבירים [...] למעשה, דהרו השניים כל אחד לעבר יעדיו ושאיפותיו".

(א' שי, ממלחמת האופיום עד יורשי מאו, זמורה ביתן, 1990, עמ' 63)

הצג מי היו "הסוסים האבירים" שמשכו את עגלת הרפובליקה הסינית באותה התקופה.

הסבר את ההבדל המהותי בין התפיסה של כל אחד מהם בנוגע לרפובליקה הסינית בראשית דרכה.

הצג מי הם "הסוסים האבירים" שמשכו את עגלת הרפובליקה הסינית באותה התקופה

לסין בתקופת הרפובליקה לא היה שליט אחד ברור, אלא מנהיגים אחדים שנאבקו ביניהם. המנהיגים נאבקו על כוח, אך גם החזון שלהם היה שונה. כל אחד ניסה לעצב את הרפובליקה הסינית בדמותו. התוצאה הייתה מאבקים, פילוג וחוסר יציבות. שני המנהיגים שעמדו בראש הרפובליקה הם יואן שה קאי וסון יאט סאן.

— יואן שה קאי: ייצג את כוח השלטון. היה בעל נטיות אוטוקראטיות, כוח צבאי ופוליטי שקירב אותו לדגם השלטוני הקיסרי.

— סון יאט סאן: ייצג את רוח המהפכה הטהורה. תפיסתו התבססה על שלושת עיקרי העם — לאומיות, דמוקרטיה ורווחת העם. רצון ליישום עקרונות סוציאליים כדי להקל ולשפר את רמת החיים.

הסבר את ההבדל המהותי בין התפיסה של כל אחד מהם בנוגע לרפובליקה הסינית בראשית דרכה שמירה על המסורת המנהיגותית לעומת מהפכה ולימוד מן המערב וערכיו.

ראה פירוט: שי, ממלחמת האופיום עד יורשי מאו, עמ' 63.

32. הצג שלושה ביטויים של מעורבות ארצות הברית ובריטניה בסין בזמן מלחמת העולם השנייה.

הצג שלושה ביטויים של מעורבות ארצות הברית ובריטניה בסין בזמן מלחמת העולם השנייה

- אספקת ציוד צבאי בדרך היבשה ("דרך בורמה") ובדרך האוויר לממשל צ'אנג קאי-שק.
- הקמת פיקודים מיוחדים למלחמה בסין ("פיקוד סין-בורמה-הודו", ו"פיקוד סין").
- מתן סיוע כלכלי וייעוץ דיפלומטי.
- ארצות הברית ובריטניה ויתרו על זכויות אקסטרטוריאליות בסין.
- ביטול אפליית מהגרים סינים לארצות הברית כדי לעודד את סין.
- שיתוף סין בוועידת קהיר (1943) ובהצהרותיה.

ראה פירוט: שי, ממלחמות האופיום עד יורשי מאו, עמ' 105-111.